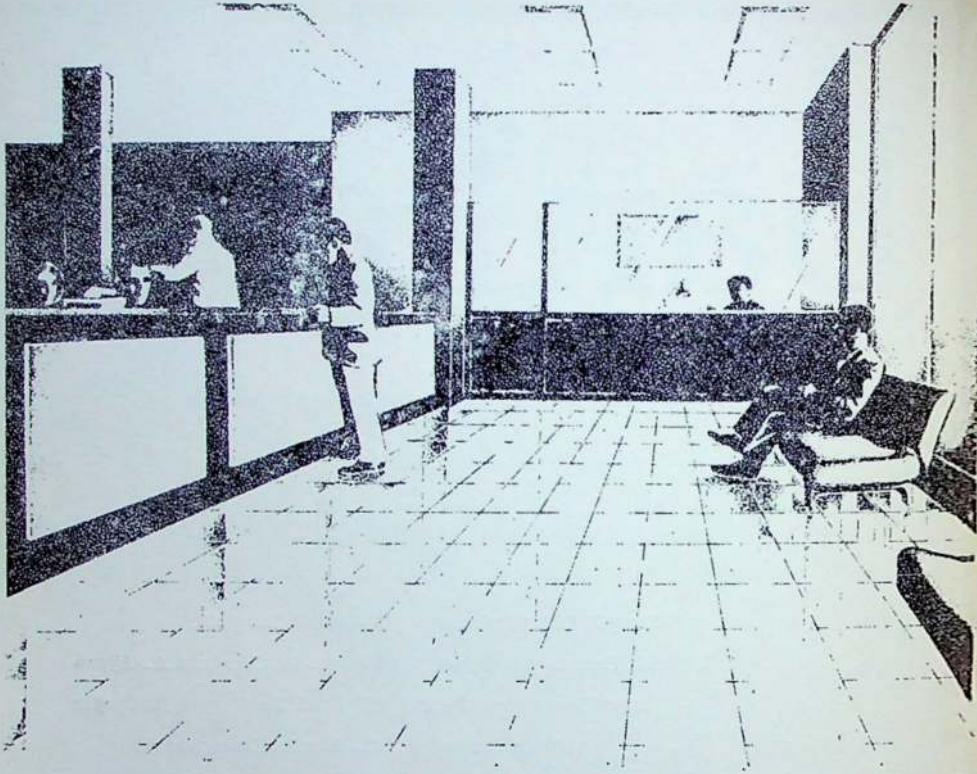


banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
İktisadi Durum ve Geleceği	4	Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Devalüasyondan Sonra	16	Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu
1969'da Bankalar	19	Necdet Durakbağa
Faiz Politikası ve Finansman Sisteminin Gelişmesi	21	Ibrahim Öngüt
Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmesinin Ekonomi Açısından Tetkiki	38	Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu
İşletme Yöneticilerinin Eğitimi	52	Dr. Tamer Koçel
Amerika'da İktisadi Konjonktür ve Günün Sorunları	58	Alp Gürus
Banka Teminat ve Kefâlet Mektupları	61	Emel Taşöz

Eylül - 1970
cilt: 7 - sayı: 9



Temiz bir işyeri... rahat bir çalışma.

Müessesenizde muhakkak işyerinizin temizliğinden mesul bir kimse vardır. Temizlik, günlük problemlerinizin arasında belkide üzerinde durulacak bir nokta değildir. Ancak, rahat bir çalışma için işyeri temizliğinin önemli bir faktör olduğunu unutmayınız. Müessesenizi ziyaret eden herhangi bir kimse daha içeri adımını atar atmaz bunu farkedecektir. (Bu kimse belki de üzerinde müsbet bir intiba uyandırmak istediğiniz bir kimsedir.)

İşyerinizin temizliğinde TEEPOL'e güveniniz, ve TEEPOL'le temizlenmiş pırıl pırıl bir odada çalışmanın rahatlığına kavuşunuz.



İşyerinizin temizliğinde Teepol'e güveniniz.



KİMYEVİ MADDELERİ

*en iyi
servisi olan
buzdolabı*



ARÇELİK

(Yeni Ajans: 3478)

1969 YILINDA DÜNYA ve TÜRKİYE EKONOMİSİ

Yazan

Doç. Dr. Mustafa A. Aysan

BANKA DERGİSİ YAYIN NO : 1

Kitabın Temin Edileceği Adresler

- P.K. 769 Karaköy
- İmam Sokak No: 1 Kat: 2 Beyoğlu
- YENİ ÜNİVERSİTE Kitabevi (Sirkeci)
- HAŞET Kitabevi (Tünel)

Fiatı : 5 TL.

banka

AYLIK MESLEK VE FİKİR DERGİSİ
EYLÜL 1970 - CİLT : 7 - SAYI : 9

Sahibi

Banka Yayınları ve Kültür
Ltd. Şti. Adına

Dr. NeziH H. Neyzi

Yazı İşleri Müdürü

Mustafa A. Aysan

Basıldığı yer

Menteş Matbaası

İdare Yeri

İmam Sok. No. 1 Kat 2
Beyoğlu - İstanbul
Telefon : 49 22 67

Posta Kutusu

No. 769, Karaköy - İstanbul

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Necdet Durakbaşı
Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Alp Gürus
Dr. NeziH H. Neyzi

Abone

Yıllık 42 TL. Altı aylık 21 TL.

İlan Tarifesi

Arka Dış Kapak 700 TL.
Arka iç kapak, 2. S. 500 TL.
Ön iç kapak, 1. S. 600 TL.
İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri
Derginin T. C. Ziraat Ban-
kası Beyoğlu Şubesindeki
768 numaralı ve T. İş Ban-
kası Parmakkapı Şubesindeki
271 numaralı hesabına
gönderilebilir.

Sevgili Okuyucularımız

Bundan 2,5 yıldan fazla bir zaman öncesi (Ocak/1968 sayımızda) Türk Lirasının devalüasyonu gereği ilk defa Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu tarafından ileri sürülmüş, bu görüş, Doç. Dr. Mustafa A. Aysan'ın Dergideki «İktisadi ve Mali Konjoktür» yazılarında da paylaşılmıştı. Daha sonra Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin 28/Ağustos/ - 6 Eylül/1960 tarihleri arasında İstanbulda, tertiplediği Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme Semineri'ne Prof. Dr. Oktay Yenal'in verdiği «Türkiye Dış Ticaretinin Rasyonelasyonu» Tebliğinde aynı görüş desteklenmiş ve bu tebliğ de Ekim/1968 sayımıza alınmıştı. Her üç ilim adamı gecikerek yapılacak devalüasyonun daha sancılı olacağını ve bu arada ekonominin çok şey kaybedeceğini belirtmeği ihmâl etmemişlerdi.

Hükümet bir süre turist kuru, işçi kuru, ihracata prim v.s. gibi bir kısım yan yollardan adını koymadın kısmi devalüasyon yaptı. Fakat, gerçeği kabullenip o zaman üzerine yürünmemesi, gerçekten ülkeye çok şey kaybettirmiştir. Nihayet iktisadi gerçek kendisini kaçınılmaz şekilde zorlayınca devalüasyonu benimsemek şart olmuştur. Ancak, bu defa da özellikle şeker zammının devalüasyon kararı ile birlikte uygulamaya konulması, psikolojik açıdan, bir talihsizlik teşkil etmiştir.

Bu sayımızda Prof. Hatiboğlu, Hükümetin 10/8/1970 tarihinde açıkladığı % 66,6 nisbetindeki devalüasyon kararını incelemektedir. Doç. Dr. Aysan da «İktisadi Durum ve Geleceği» yazısında aynı konudaki görüşlerini belirtmektedir.

Derginiz, Ötedenberi uğraştığı alanda ayrı yayınlar yapmağı tasarlamaktadır. Buna daha çok mali yönden imkân bulunamamıştır. Bu defa Doç. Dr. Mustafa A. Aysan'ın 1969 da Dünya ve Türkiye Ekonomisi adlı bir eserini yayınlıyoruz. Sayın Aysan'ın benzeri çalışmaları her yıl sürdüreceğini ve bir önceki yılın Dünya ve Yurdumuz ekonomisine getirdiklerini - istatistik verilerin sür'atle sağlanmasındaki güçlüğü bilmele birlikte - meselâ en geç Mayıs-Haziran aylarında yayınlayabilmesini ümit etmekteyiz. Bu tetkikler, yaşanan yılın iktisadi değerlemelerine de ışık tutacaktır. Geçen yıl bankacılığımızdaki gelişmeler de bir bankacı olarak Necdet Durakbaşı tarafından bu sayımızda tetkik edilmiştir.

Saygılarımızla
BANKA Dergisi

GÖSTERGELER NE DİYOR?

Mali Piyasalar (Milyon TL.)	1968	1969	1970*	Ay ya da Yıl sonları itibariyle		
				Tem. 1969	Tem. 1970	Ağu.* 1970
T. C. Merkez Bankası						
Altın ve döviz mevcutları (Milyon dolar)	40	200	50	90	144	170
Hazineye kısa vadeli avans	2182	3057	5000	2870	4414	4500
Banknot ve ufak para (1)	8238	9081	12000	8828	10000*	10350
Para hacmi (2)	25968	30127	35000	26200	30000*	30300

Bankalar (Milyon TL.)

Konsolide mevduat	26115	30759	33000	26579	28000*	28500
Banka kredileri	27575	33182	35000	30219	33000*	33100
Sanayi kredileri	1248	1498	1800	1431	1540*	1550
Tarım kredileri	7115	8554	9500	7287	8600*	8700
Küçük esnaf kredileri	777	971	1300	925	1100*	1200
İpotekli krediler	2139	2295	2700	2133	2355*	2365

Fiatlar (ay ve yıl ortalamaları)

İstanbul Ticaret Odası						
toptan eşya fiyatları genel indeksi (1963 = 100)	122,1	132,2	152	132,0	141,5	143,0
İstanbul geçinme indeksi (1963 = 100)	125,0	131,2	153	132,0	143,0	145,0
Altın külçe fiyatı	17,1	19,2	20,0	19,0	15,6	18,0

- 1) Bankalar ve Merkez Bankası kasalarındaki ufak paralar toplamı hariç.
 2) Banknot ve ufak para vadesiz tasarruf mevduatı ve vadesiz ticari mevduat.
 (*) Kendi tahminlerimiz

Üretim (Bin ton) :	1970		
	1968	1969	Tahmini
Buğday	9 520	10 500	10 000
Pamuk	435	385	400
Şeker pancarı	4 716	4 600	4 700
Tütün	163	127	180
Pamuklu dokuma (milyon metre)	749	850*	1 000
Oto dış lastiği (bin adet)	985	1 131	1 150
Çimento	4 731	5 795	7 000
Sunî gübreler	442	474	550
Çelîk ingot	1 110	1 170	1 250
Elektrik (milyon kws)	6 886	7 830	8 800
Ham Petrol	3 105	3 599	4 200
Demir cevheri	1 906	2 524	3 300
Krom	588	674	750
İnşaat ruhsatları (bin m ²)	14 381	17 156	20 000

İş Gücü (Bin kişi) :

İlgortali işçi sayısı (Eylül sonu)	1 206	1 105	1 300
Tarım - dışı büyük iş yerlerinde çalışanlar sayısı	940	980	1 100
Yurt - dışında çalışanlar sayısı	247	338	460
Yurt - dışında çalışmak için sıra bekleyenler	600	785	900

Cari Fiatlarla Yatırımlar (Milyar TL.) :

Kamu sabit yatırımları	11,8	12,2	12,2
Özel sabit yatırımlar	9,0	10,6	12,3
Stok değişimleri	2,4	2,3	3,5
Yatırım toplamı	23,2	25,1	28,0

Dış Ödemeler (Milyon dolar) :

İthalât	764	801	950
Dış borç ve faiz ödemeleri	106	147	190
Toplam	870	948	1140
İhracat	496	537	650
İşçi dövizleri	107	141	250
Toplam	603	678	900
Dİğer döviz kaynakları	267	270	240

İş Hayatı

Devalüasyonu izleyen üç hafta içinde, iş hayatında ortaya çıkan belirsizlikler, dış kredilerle ilgili çelişik resmî açıklamalar, transferlerde belirli bir hızlanmanın hemen ortaya çıkması ve bu yüzden tedavüle yarım milyar tutarında ek ödeme gücünün sağlanamamış olması, çok sıkıntılı bir «para darlığı» döneminden henüz kurtulabilmiş iş hayatını, yeniden sıkıntılı belirsizlikler içine düşürmüş bulunmaktadır. Bütün piyasalar bir bekleme döneminin etkilerinden kurtulamamış, daha ziyade fiat artışlarını durdurmak için açtığı yoğun propaganda kampanyasına kendisini kaptırmış Hükümet, çok olumlu ve cesur bir davranış olan devalüasyon kararından sonra, hızla hareket ederek iş hayatının sıkıntılarını gidermek yolunda alınabilecek etkili tedbirler konusunda henüz başarılı olamamıştır.

1970'in ilk 6 ayında iş hayatının sıkıntısı gerçekten çok şiddetli olmuş, devalüasyondan sonra, özellikle hammadde ve üretim araçları sağlanması konusundaki gecikmelerden doğan sanayi'in sıkıntılarına hızla çare bulunamamıştır. Ana hatlarıyla, Temmuz sonunda yurt ekonomisinin belli başlı meseleleri ve bu meselelerden doğan sıkıntılı durum şöyle görünmektedir:

1. Tarım alanında ilkbaharda iyi yağış almamış Ege, İç, Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde hububat üretiminin pek iyi olmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte, fındık, üzüm, pamuk üretimlerinde beklenen sonuçların elde edildiği tahmin edilmektedir.

2. 1969'un ilk yarısına nazaran 1970'in ilk yarısında sınaî üretim artmış, fakat artış hızı düşmüştür. Bu gelişme hızındaki düşüşte, bazı alanlarda önemli üretim ve istihdam azaltmalarına sebep olan ham madde ve teçhizat darlıklarının önemli rolü vardır. İçinde bulunduğumuz günlerde darlıklar devam etmektedir.

3. Şu alanlarda bu darlıklar sebebiyle üretim çok yavaşlamıştır: demir, çelik ingot ve dış lâstik alanlarında üretim hızı çok yavaşlamış, inşaat demiri, demir hırdavat, el âletleri, kağıt, elektrolitik bakır, kara nakil vasıtaları, elektrik motorleri, alüminyum mutfak eşyası, sabun, sun'î deri, plastik, yünlü dokuma ve konfeksiyon imâlâtı gerilemiştir.

4. İmalâtı artış kaydetmiş deri - kösele, deterjan, çuval - kanaviçe, saçteneke, sun'î gübre, pamuklu dokuma pamuk ipliği ve sentetik iplik alanlarında, stok birikmeleri ve para sıkıntısı had safhaya ulaşmıştır. Özellikle çimento ve pamuklu mensucatta önemli stok artışları vardır.

5. İstihdam hacminde bir yıl öncesine nazaran artış olmuş ve fakat

artış hızı düşmüştür.

6. Yurt dışına gönderilen işçi sayısında ve işçilerin yurda gönderdikleri dövizlerde çok önemli artışlar varsa da, ihracattaki gelişme ile birlikte ithalât ihtiyaçlarına yeterli döviz geliri sağlanamamış ve transfer süreleri 1 yıla kadar uzamıştır.

7. Yılın ilk altı ayında, bütçenin geçikmesi ve ithalât tıkanıklıkları yüzünden, bir yıl öncesine nazaran çok düşük bir artış hızı ile gelişen yatırımlar, devalüasyondan sonra iyice yavaşlamıştır.

8. Yılın ilk altı ayında ihracat, bir yıl öncesine nazaran önemli ölçüde artmış olmakla birlikte, devalüasyonun üzerinden, ihracaatta belirli bir hızlanmayı ortaya çıkaracak kadar zaman geçmemiştir.

9. Bütün sıkıntılara rağmen, yılın ilk altı ayında, ithalâttaki hızlanma, ihracattakinden fazladır ve bu durum dış ticaret açığının artmasına sebep olmuştur.

10. 1970'in ilk 6 ayındaki devlet bütçesi gelir artışı hızları, 1969'un ilk altı ayındakilerden düşüktür ve finansman kanunu ile devalüasyonun sebep olacağı devlet geliri artışları henüz gerçekleşmeye başlamamıştır.

11. Devlet bütçesindeki gecikme nedeniyle bütçe harcamalarının, 1969'daki seviyelerin çok altında kalmış olması, bütçe açıklarının azalması ve para darlığının şiddetini arttırıcı yönde etkiler yaratmıştır.

12. Ekonomideki bu daraltıcı etkiler yüzünden tedavül hacmi, para arzı ve mevduat yılın ilk 6 ayında düşmüş, bu daraltıcı faktörler, kredi hacminde de düşmeler ortaya çıkarmıştır.

13. Bununla birlikte aynı dönemde T.C. Merkez Bankası kredilerindeki artış hızı, bir yıl öncekinden yüksek olmuştur.

14. 1970'in ilk 6 ayında fiat artışlarının bir yıl öncesinin aynı dönemine nazaran fazla hızlanmış olmaması, yukarıdaki daraltıcı etkilerin sonucudur.

Devalüasyondan sonra bu daraltıcı etkiler yürürlükte olmaya devam ettiği için, iş hayatındaki fon ihtiyaçları da devalüasyondan sonra arttığı için, içinde bulunduğumuz günlerde piyasalarda para sıkıntısının çok arttığını sağlıyoruz.

Yukarıdaki şartların gösterdiği şekilde her yönden darlık, tıkanıklık ve sıkıntıya düşmüş bir ekonomide «devalüasyon» dan başka çare varmı idi?

Bu soruya olumsuz cevabımızı, daha 1968'in Şubat ayında vermiştik.

«..... Hazineye ve diğer kamu teşebbüslerine açılan Merkez Bankası avanslarındaki artmalar, ya da para hacmini şişiren diğer yollara yıl sonuna doğru gittikçe daha çok baş vurulacak, fakat bu şekilde yaratılacak ferahlık, ilerde fiatlar arttıkça ekonomimizin geleceği için büyük bir «para operasyonu», diğer bir deyişle devalüasyon zaruretinin ortaya çıkması sonucunu yaratacaktır.» (1)

Devalüasyon

Gerçekten, 2,5 yıl önce, 1967 sonundaki ekonomik şartların, Dergi Yönetim Komitesinde değerlendirilmesinden sonra, 1968 Ocak sayısında devalüasyonla ilgili tartışmayı açarken, (1) ekonomik göstergelerde tesbit edilen enflasyonist baskılar konusunda bir teşhisimizin endişelerini ifade etmekte idik. Bu baskılar dururken, onları hafifletecek tedbirler hiç alınmazken, ekonominin çıkmaza girmesinden önce, daha düşük oranda bir devalüasyonun istikrar tedbirlerini zorlayacağını umuyorduk. Bu şartlar hüküm sürerken, gerekli istikrar tedbirlerinin alınmamasının ilerdeki operasyonun şiddetini artıracığından endişeliydik.

Bununla birlikte, hiç olmazsa tartışmayı açarak meselenin iyi incelenmesini sağlamak yolu seçilmiştir. O zamanki düşüncemize göre 1968 içinde nasıl olsa «devalüasyon meselesi» ön plâna gelecek ve oldukça yoğun bir şekilde tartışılacaktır:

«... Paramızın dış piyasalardaki değeri, resmî kur değerine göre henüz % 30 kadar uzaklaşmıştır. 1968 içinde ortaya çıkacak enflasyonist baskılar ve oldukça hızlı fiyat artışları, paramızın dış değerini daha da düşürecektir. Ancak devalüasyon yapan hükümetlerin karşılaştıkları güçlüklerle bakılacak olursa, dış ödeme kurumları tarafından yapılacak zorlumalar olmadan, hükümetin kendiliğinden böyle bir yola gitmesi zordur....»

«Fakat 1968'de dış ödeme güçlüklerinin artacağı tahmin edildiğinden hükümetin ihracaatı artırmak için yürürlükte bulunan tedbirlere yenilerini katması mümkündür..... Bu kararlardan bazıları paramızın dış değerini etkileyecektir...(2)

Hükümet, turistlere 12 TL'lik döviz kurunu 4 Mart 1968'deki Resmî Gazete de yayınlamıştır.

Toplumumuzun son yıllarda canlı hale gelmiş fikir hayatının olumlu sonuçlarını ispatlarcasına devalüasyon, çeşitli yönleriyle enine boyuna tartışılmış, tartışma bütün yönleriyle yakından izlenmiştir.(3)

-
- (1) Hatiboğlu, Zeyyat, «Devalüasyon Zaruridir» Banka Dergisi, Cilt: V, Sayı 1, s.14
 - (2) Aysan, Mustafa. «İktisadi ve Mali Konjoktür» Banka Dergisi, Cilt V. S. 3 s. 54
 - (3) «İktisadi ve Mali Konjoktür» ya da «İktisadi Durum ve Geleceği» yazıları, Banka Dergisi, Cilt V, sayılar 4,8,9,10,11,12, Cilt VI, sayılar: 6,7,8,11,12 Cilt: VII, sayılar: 1,8

Türk Parasının Dış Değeri

10 Ağustos 1970'de Türk Hükümeti Devalüasyon kararını açıkladığında Türk Parasının dış değeri şöyle idi:

	<u>Ş 1'in TL Değeri</u>		<i>Değer Farkının</i>	
			<i>Resmî Kura Oranı</i>	
Dış seyahat yapan Türkler	TL	13,5	%	50
İşçi ve turist dövizleri		12,0		33 1/3
İhracat dövizleri		10,5 — 13,5		16,6, — 50,0
İthalât dövizleri		15,0 — 18,0		66,7 — 100,0
Avrupa borsalarında		14,0 — 14,5		55,0 — 61,0

Bu sebeple 10 Ağustos 1970 devalüasyonu, aslında karışık ve güç işleyen bir sistem içinde yapılmış gizli devalüasyonun açık hale getirilmesinden ibarettir. Böyle olunca, devalüasyon faydalı mı, zarurlu mi idi gibi sorular, kendiliğinden cevaplanmaktadır. Bu karışık durum, daha ne kadar sürdürülebilirdi? Şüphesiz, dış ödeme kurumları ve konsorsiyum baskıları olmasa bu sistem uzun süre devam ettirilebilirdi. Fakat sistemin uzun süre devam ettirilmesinin maliyeti şüphesiz yüksek olurdu.

Yukarıdaki şartlar altında devalüasyonu, çok geciktirilmiş ve iyi kullanıldığı takdirde ekonominin temel meselelerinden biri olan döviz gelirlerinin artırılması hedefine varmak için atılmış bir olumlu adım olarak karşılayabiliriz.

Dış Ticaret ve Ödemeler

Devalüasyonun en olumlu sonuçlarının bu alanda alınabileceği tahmin edilmektedir. Ekonominin dış ödemeler konusundaki dar boğazı, devalüasyonun en önemli gerekçesidir. Bu alanda ne gibi sonuçlar elde edilebilir?

Devalüasyon sonrasının karışıklığı içinde bu konuda çok değişik ve çelişik görüşler öne sürülmektedir. Bizim tahminimiz, döviz gelirlerinde ve döviz giderlerinde önemli artışlar olacağı görüşünden hareketle, dış ticaret hacminin genişleyeceği, diğer döviz kaynaklarında önemli artışlar olacağı yönündedir. Aşağıdaki tablo, devalüasyondan önceki ve sonraki 1970 yılı tahminlerimizi karşılaştırmaktadır.

TABLO I

Dış Ticaret ve Ödemeler alanındaki 1968, 1969 fiili sonuçlarıyla
1970 tahminlerinin karşılaştırılması

	1968	1969	1970	
			Devalüasyondan önce	Devalüasyondan sonra
İthalât	764	801	850	950
Dış borç ve faiz ödemeleri	106	147	190	190
Toplam	870	948	1040	1140
İhracat	496	537	600	650
İşçi Dövizleri	107	141	170	250
Toplam	603	678	770	900
Diğer döviz kay- nakları	267	270	280	240

Yukarıdaki rakamlar, daha önce, ithalatta 1969'a nazaran 1970'de % 6,5 oranında bir artış tahmin edilmekte iken, devalüasyonla birlikte artacağı umulan döviz kaynaklarının etkisiyle 1970'deki ithalât artışının % 19'a ulaşacağını tahmin edilmiş olduğunu göstermektedir. Devalüasyonla birlikte yapılan, önümüzdeki üç yıl içinde Para Fonu'nun 1 milyar dolar kredi sağladığı şeklindeki resmî açıklamalar, pek inandırıcı olmamış ise de, devalüasyonları izleyen dönemlerde üye ülkeler ekonomisinin ek kredilerle desteklenmesi usulü, Para Fonu'nun yerleşmiş bir geleneğidir. Bu ölçüde olmasa bile, devalüasyondan sonra Para Fonu'ndan sağlanacak finansman imkânlarının artacağı şüphesizdir.

Bununla birlikte bu kaynağa fazla güvenmemelidir. Bu kaynak kısa vadeli ve üç yıllık arada uzun vadeli kredilerle, ya da ekonominin kendi döviz kaynakları ile geri ödenmesi gerekir.

Devalüasyonun uzun vadeli kredi imkânlarında da artışlar sağlayacağı şüphesizdir. Konsorsiyum kredilerinden bir kısmı, devalüasyon ihtimaline karşı geciktirilmiş idi. Bu yüzden geciktirilmiş olan kredilerin hacmi hakkında bir fikir edinecek rakamlar elimizde yok ise de, uzun vadeli kredilerin hacminde ve ekonominin döviz kaynaklarında artışlar, yılbaşına kadar gerçekleşecektir.

Haziran 1970 sonuna kadar 500 milyon dolara yakın ithalât yapılmıştır. Bu seviye, yılda 1 milyar dolara yakın ithalât demektir. Ancak yılın ikinci yarısında bu seviyede bir hızlanma beklenmemelidir. İthalat bu yıl, 1969'dakinin % 20 kadar üstünde gerçekleşmekte, devalüasyonun bu tempoda büyük bir hızlanmayı sağlaması beklenmemektedir.

Buna karşılık, devalüasyon döviz gelirlerinde çok önemli artışa sebep olacaktır. İhracat, Haziran sonuna kadar bir yıl öncekinin aynı dönemine nazaran % 10 kadar artmıştır. Devalüasyon, ihracatın yılın son dört ayında hızlanarak, 1970 yılının bitiminde genel ihracaat hacminin % 20 artarak 650 milyon dolar seviyesine ulaşmasını sağlayacaktır. Ülkemizde ihracatın, yılın son yarısında yoğunlaşmakta olduğu ve devalüasyon bu yoğunlaşmadan hemen önce geldiği için, iki etkinin birleşmesiyle yılın ikinci yarısında bu hızlanma gerçekleşebilecektir.

Asıl hızlanma, işçi dövizlerinin yurda gelişinde ortaya çıkacaktır. Buradaki tahminimiz, Hükümetin tahminlerine uymaktadır ve bu alanda 1970'in tümü için tahmin ettiğimiz yıllık artış hızı, % 75 kadardır.

Yıl ortasında Federal Almanya ekonomisinde artan enflasyonist baskılar, hükümeti iş hayatını frenlemek yönünde aldığı tedbirlere yenilerini katmak zorunda bırakmış olsa da, yurt dışına gönderilen işçilerin sayısında ve onların yurda gönderdikleri dövizlerin miktarında önemli artışlar ortaya çıkmış bulunmaktadır. 1970'in ilk altı ayında, 1969'un aynı dönemine nazaran % 50 artan işçi-dövizli gelirleri, 75,226 milyon dolara ulaşmıştır. Devalüasyondan sonra, bankalardan gelen ilk haberler, bu alanda çok olumlu gelişmelerin ortaya çıkmış olduğu yönündedir. Önceki yıllarda, işçilerimizin yurda gönderdikleri döviz miktarı esas itibarıyla yılın ikinci yarısında artmaktadır. 1969'un ikinci 6 ayında yurda gönderilen işçi dövizli miktarı (91,361 milyon dolar), ilk altı ayındakinin (49,275 milyon dolar) iki misline yakındır. Bu rakamlar, devalüasyon olmasa bile, 1970 yılında işçi dövizlerinin 200 milyon doları aşabileceğini göstermektedir. Devalüasyonun bu gidişi hızlandıracağı şüphesizdir.

Devalüasyondan sonra bankalardaki döviz bozdurma işlemlerinin hızlandığı hususundaki haberler kesindir ve hızlanma, devalüasyon öncesi seviyelerinin 5-6 katı gibi yüksek oranlarla ifade edilmektedir. Bu bakımdan hükümetin çok olumlu bir kararı, döviz bozduurma menşesi sorulması gibi anlamsız bir uygulamayı durdurmuş olmasıdır. Şüphesiz önümüzdeki günlerde bu aşırı hızlanma yavaşlayıp, normal ölçüler içindeki artış hızlarına ulaşılacaktır.

1970'de turizm, çok olumlu yönde gelişmiştir. Kolera konusundaki aşırı telâşın, bu hızlanmayı biraz düşürdüğü söylenebilir. Yıl sonunda, yıllardır olumsuz bakiye veren döviz dengesinin 4-5 milyon dolarlık bir olumlu bakiyeye, yani net bir döviz kazancına ulaşacağını tahmin ediyoruz.

Bütün bu gelişmeler, dış ticaret açığının artmasına (1969'daki 264 milyon dolarlık seviyesinden 1970'de 300 milyon dolarlık bir seviyeye), fakat işçi ve turizm gelirlerindeki artışlar, ekonominin «diğer döviz kaynaklarından» karşılanacak döviz ihtiyacının azalmasına (1969'daki 270 milyon dolarlık seviyesinden 1970'deki 240 milyon dolarlık seviyeye) sebep olacaktır. Dış kredi imkânlarının gittikçe daralmakta olduğu 1970'lerde bu gelişmenin önemini küçümsemek imkânı yoktur.

Fiatlar

Devalüasyonun kısa ve uzun vadeli faydalarından yararlanabilmek, devalüasyondan sonra iç fiatların çok hızlı yükselmesini önlemekle mümkün olacaktır. Önceki üç Türk lirası devalüasyonu ile diğer ülkelerdeki devalüasyonların tecrübesi ve teorik görüşler bu noktanın önemi üzerinde dikkatlerin toplanmasını gerektirmektedir. Basında çıkan çeşitli yöndeki yazılara rağmen, burada açıklanması çok yer tutacak rakamlar, son İngiliz ve Fransız devalüasyonlarının çok başarılı olduğunu gösteriyor. Bu başarının, devalüasyonlardan sonra her iki ülkede de fiat artışlarının sınırlı tutulabilmiş olması ile yakın ilişkisi tesbit edilmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için bu alandaki sebep-sonuç ilişkilerini iyi incelemek şarttır:

1. Devalüasyondan *sonra* gelecek fiat artışları, devalüasyon işleminin *değil*, devalüasyonu doğurmuş olan enflasyonist baskıların (açık bütçe, hızla artan Merkez Bankası kredileri, mevduat artış hızını aşmış banka kredileri gibi) sonucudur. Gerçekçi bir döviz kuru, bu baskıların açıkça görülebilir duruma gelmesini sağlamıştır; o kadar. Sözü geçen şartlar, yazının başında özetlenmiştir.

2. Fiat artışlarını, hükümetin yaptığı gibi tek tek her fiatı baskı altına alarak önlemeye imkân yoktur. Çünkü bu metotla yukarıda sözü edilen şartları değiştirmeye imkân yoktur. Fiatlara fazla bastırmak, karaborsa denilen «ikinci fiatların» ortaya çıkmasından başka şeye yaramıyacaktır. Fiat artışlarının asıl nedenleri açık bütçe, bütçe açıklarının Merkez Bankası'ndan ve tedavüldeki banknotları arttırmak suretiyle finansmanı, banka kredilerinin, ekonominin likit kaynaklarındaki artış hızlarının üzerindeki hızlarla artması gibi parasal, mal arzının kısıtlaşması gibi reel faktörlerdir. Hükümet, önümüzdeki aylarda faaliyetini bu alanlarda yoğunlaştırmalı, diğer deyişle, parasal faktörlerdeki artışların ölçülü olmasını ve bol ithalât ve üretim ile mal arzının artmasını sağlamalıdır.

3. Devalüasyon, ithalata bağlı sanayiinin maliyetlerini bir miktar arttırabilir. Fakat bu maliyet artışlarıyla, fiatlar arasında otomatik bir ilişkinin mevcut olduğu konusundaki görüş, sanayi'in fiatlama kararları konusundaki bir alışkanlığının ifadesinden ibarettir. Maliyetle fiat arasında böyle otomatik bir ilişki yoktur.

Üstelik devalüasyonun, ithal edilen mallar maliyetini arttıracığı şüphelidir. Yukarıda söylendiği gibi, devalüasyondan önce doların ithalatçıya maliyeti 9 TL değıldir. Transfer bekleme süreleri, son aylarda piyasada çok yaygınlaşmış permi alış-verişi ve benzeri nedenlerle ithalatçıya dolarlar zaten 9 TL'dan daha fazla bir bedele mal olmaktaydı. Bu maliyetin bazı hallerde 18-25 TL'sına kadar ulaştığı, fiilen tesbit ettiğimiz rakamlar arasındadır. Şu halde, eğer transfer süreleri kısaltılabilirse ki - kısalacaktır - ve permi ticareti ortadan kalkarsa - ki kalkacaktır - sanayicilere daha bol döviz sağlanabilirse - ki sağlanacaktır - bazı alanlarda devalüasyondan sonra döviz maliyetlerinin düşmesi dahi söz konusudur. Nitekim, devalüasyondan sonra hemen ilân edilerek sonra geri aldıtılan fiat zamlarının yılın ilk 6 ayında ortaya çıkan ekonomik şartlar sebebiyle son üç ay içinde hazırlanmakta olan zamlardan olduğu öğrenilmiştir.

4. Üstelik maliyet artınca, fiatın da artırılabilmesi, müşterilerin satın alma gücüne bağlıdır; müşterilerin satın alma gücü ise yukarıda sözü edilen «parasal» amillere bağlıdır. Nitekim, bu ilişkiler nedeniyledir ki, devalüasyon tahmini ile devalüasyondan önce hızla yükselmiş fiatların tesbit edildiği alanlarda, satış tıkanıklıkları devam etmektedir. Bu şartlar altında maliyet artsa da, fiatları arttırmanın gücü olacağı şüphesizdir.

5. Devalüasyon, dış ticaretin finansmanı için gerekli para ve kredi miktarını arttırdığı için parasal faktörlerin değışmediğı farzedilecek olursa, diğler alanlarda (özellikle gayrimenkül, otomobil ve diğler birim fiatları ticaretinde) kullanılabilir imkânlar daralacağı için, bu alanlarda bazı fiat düşmeleri dahi beklenmelidir.

Bütün bunlara rağmen, tek tek olaylar içinde birbiri arkasından fiat artışı talepleri gelmekte, bazı hızlı fiat artışları görölmektedir. Bu zincirleme fiat artışlarının, Hükümetin yaptığı bir taktik hata ile ilişkisi vardır. Devalüasyonla birlikte akaryakıt, şeker ve taban fiatları zamlarının da açıklanması, aylardır zam yapmayı plânlamakta olan çevreleri, zamları hemen yapma konusunda bir çabaya itmiştir. Bu gelişme, ay sonuna doğru duraklamış gibidir. Hükümet, tek tek fiatlar üzerindeki propaganda savaşını durdurur da parasal faktörlerin ölçülü plânlanmasını sağlarsa, Eylül içinde durum normale döner.

Yıl sonu itibariyle 1970'de genel fiat seviyesinin % 15 kadar artmış olacağını tahmin ediyoruz. Bu oran, bizim izlediğimiz indekslerle hesaplanmış olup, bu yıl içinde geleceğini tahmin ettiğimiz devalüasyonun etkilerini de yansıttığı için, 1970 sonu itibariyle yaptığımız önceki tahminimizi değıştirmek gereğini duymuyoruz. Daha önce bildirdiğimiz gibi (1) zaten ilk altı ayda fiat artışları % 6,7-%10,6 arasında değışmektedir.

(1) Aysan, Mustafa, «İktisadi Durum ve Geleceğı» Banka Dergisi cilt: VI, sy. 8 s. 8

Para - Kredi - Mevduat

Bankalardaki vadeli mevduat ve işletmeler için borçlanma maliyetini arttıran, devalüasyonla birlikte açıklanan faiz arttırmaları da kanunî faiz hadlerinden oldukça yüksek bulunan gerçek faiz hadlerine ulaşma yönünde atılmış olumlu bir adımdır. Bu arada, orta vadeli kredilere, daha yüksek bir faiz haddi tesbit edilerek, orta vadeli kredilerin daha çok teşvik edilmesinin sağlanmamış olması, operasyonun eksik yönünü teşkil etmiştir. Gerçekten devalüasyon, işletmecilerin orta vadeli kredilere ihtiyacını iyice arttıracaktır. Hükümet, Merkez Bankası ve bankalar, önümüzdeki günlerde bu ihtiyacı karşılamak için yollarını araştırmalı ve ihtiyacın karşılanması için gerekli tedbirleri hemen almalıdır. Yılın son dört ayında, Mayıs'tanberi devam eden, Temmuz sonuna doğru biraz hafifleyen ve devalüasyon ertesinde yeniden ortaya çıkan para darlığı, bir süredir baskı altında tutulan banknot hacminin artırılması, devlet harcamalarındaki hızlanma, Mayıs - Haziran aylarındaki mevduat düşmesinin durması yüzünden önümüzdeki günlerde yeniden hafifleyecektir. Buradaki ölçüye çok dikkat edilirse, 1968'denberi gelişen enflasyonist baskıların da hafiflemesi sağlanabilecektir.

Bu konularda önceki tahminlerimizi değiştirmeye lüzum görmüyoruz. Henüz elimizde devalüasyon sonrası bir Merkez Bankası bilançosu dahi yoktur. Bu konudaki incelemeleri gelecek sayıda sizlere sunacağız.

Çalışma Hayatı

Bir çok çevrede, yaygın olan görüşlerin aksine, devalüasyonun değil ama ondan önceki açık bütçe, yüksek enflasyonist baskılar, ithalat güçlükleri v.b. gelişmelerin en çok sıkıntıya düşürdükleri, yine değişmez ve düşük gelirli nüfus yoğunluğudur. Devalüasyondan önceki dönemde beliren ekonomik durgunluk ve üretim hızı düşmeleri, işsizliği arttırmış, artan fiatlar geliri düşük bir alandaki çalışmaları çok güç geçim şartları içine düşürmüştür. Öne sürüldüğü gibi devalüasyon, bu sıkıntıların sebebi değildir; ileride de devalüasyon sıkıntı sebebi olmayacaktır. Sıkıntılar, devalüasyondan önce gelişmiş olan ve yazının başında verilen şartların sonucudur; bu şartların sonuçlarından biri de devalüasyondur.

Yayınlanan işsizlik istatistikleri yoktur. Fakat yukarıda belirttiğimiz gibi, Haziran sonu itibarıyla tarım-dışı büyük iş yerlerinde istihdamın artış hızı düşmüştür. Bu alanda en güvenilir gösterge, yurt-dışına çalışmak üzere gitmek için sıra bekleyen işçiler sayısındaki artıştır. 1970'in ilk 6 ayında yurt-dışına gönderilenlerin sayısı, 1969'un aynı dönemine nazaran 2 misli artmış olmakla birlikte, (Haziran sonu itibarıyla 1970'in ilk 6 ayında yurt-dışında çalışanlar sayısı, Aralık 1969'daki 338 bin kişilik seviyesinden, 1970 haziran sonunda 423 bine ulaşmıştır) çalışmak için yurt-dışına gitmek üzere sı-

ra bekleyenlerin sayısı, 1969 Aralık sonundaki 785 binlik seviyesinden % 11 artarak 871.252'ye yükselmiştir.

Artan işsizlik ve son bir yıllık süre içindeki fiat artışları karşısında düşük kalan ücretler, önümüzdeki günlerde çalışma hayatında önemli huzursuzluklara sebep olabilir. Başlayan, ya da başlamak üzere olan bir kaç grev, son ay içinde çözüme bağlanmıştır. Ekonominin çok nazik dönemlerden geçeceği önümüzdeki günlerde hem iş verenlerin, hem de işçi sendikalarının çalışma hayatındaki bu şartları gözönünde bulundurmaları gereklidir. İşçi sendikalarından yüksek zam taleplerinin geleceği muhakkak gibidir; düşük üretim seviyelerinde çalışan iş verenlerin bu yüksek zam taleplerini yersiz bulacakları tahmin edilebilir. Fakat, bu tartışmalar içinde ekonomiyi sarsacak büyük grevler işsizliği artıracak, üretim aksamaları yüzünden önemli ölçüde fiat artışı sebepleri yaratacaktır.

FİLİZ FİLİZ FİLİZ FİLİZ FİLİZ FİLİZ

Filiz
ÇAYI

ÜSTÜN VASİFLİ ÇAYLARIN HARMANI İLE HAZIRLANMIŞTIR

(Basım: 60810)

TEKEL

DEVALÜASYONDAN SONRA

Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU

Devalüasyon tartışmasına, 3 yıl kadar önce, bildiğim kadarı ile Türkiye'de ilk defa, «Banka» Dergisinde başlamıştık. (*) Devalüasyon, o tarihlerde memleket ekonomisine büyük faydalar getirecek bir tedbir olarak görülmekteydi. 1970 yılında ise kaçınılması mümkün olmayan bir zaruret olarak ortaya çıkmıştı. Hükümet bir taraftan dış baskılara daha fazla mukavemet edememiş, diğer taraftan ekonomiyi eski döviz kuru ile yürütemeyeceğini anlamış ve nihayet 10 Ağustos 1970 de devalüasyon kararını ilân etmiştir.

Devalüasyonun faydalı ve zaruri bulunduğunu savunan bir iktisatçı olarak, bu kararı olumlu karşılamamdan tabii bir şey olamaz. Yalnız bu arada bazı önemli hususlar da gözümden kaçmıyor. Yıllardan beri devalüasyonun aleyhinde konuşan ve yazan bazı iktisatçı ve devlet adamlarımız, birden bire ters bir dönüş yapmış ve devalüasyon sonrası bazı tedbirler alındığı takdirde devalüasyonun faydalı olacağını savunmağa başlamışlardır. Bu kimseler, bu düşüncelerini üç yıl önce bu şekilde ortaya koymuş olsalardı, devalüasyon 2-3 yıl önce yapılır ve millî ekonomimiz bu tedbirden büyük istifadeler ederdi. Ne yapalım ki bu memleketin kaderi budur!

Devalüasyonun zaruretini ve faydalarını «Banka» Dergisinde yayınlanan muhtelif yazılarımda ve 2 yıl önce yayınlanan «Devalüasyon ve Dış Ticaretimiz» isimli kitabımda ortaya koymuştum. Bu yazımda aynı şeyleri tekrar etmiyeceğim. Ayrıca, şunu da belirtmek icap eder ki, devalüasyon öncesinde devalüasyon konusunda yapılan yorumlar, genellikle ne kadar yanlış olmuş ise, devalüasyonun başarılı olması için alınması gereken tedbirler ve devalüasyonun başarı şansı konusunda yazılanlar, o kadar doğrudur. Bu yazının gayesi, devalüasyon - sonrası Türkiye'sinde neler olabileceği konusunda bazı tahminlerde bulunmaktır.

Fiatlar genel seviyesi, hiç şüphe yok ki, devalüasyon oranında yükselmeyecektir. 1946 ve 1958 devalüasyonu sonucu fiat yükselmeleri, devalüasyon oranıyla hiç bir şekilde kıyaslanmayacak seviyelerde olmuştur. Hattâ denebilir ki bu yıllardaki fiat yükselişi üzerinde devalüasyonun hemen hemen

(*) Bakınız : 1. Hatiboğlu, Zeyyat, «Devalüasyon Zaruridir», Banka Dergisi, Cilt V, (1968), Sayı: 1, s. 14.

2. Hatiboğlu, Zeyyat, «Tekrar Devalüasyona Dair», Banka Dergisi, Cilt V, s. 3, s. 17
3. Neyzi, Nezih, «Devalüasyon Lüzumsuzdur», Banka Dergisi, Cilt V, Sayı: 2, s. 24.
4. Aysan, Mustafa, «İktisadi ve Mali Konjonktür», Banka Dergisi, Cilt V, s. 3, s. 53

hiç etkisi bulunmamıştır. 1970 devalüasyonunda fiatlar, devalüasyonun bir miktar etkisi altında kalabilecektir. Çünkü ekonominin strüktürü değişmiştir. İthalâta dayanan endüstrinin ekonomimizdeki yeri hayli büyümüştür. Ayrıca işçi sendikalarının baskısı artmıştır ve sendikalar devalüasyonu sebep göstererek, yüksek ücret artışları isteyeceklerdir. Bu ve burada açıklanması uzun sürecek sebeplerle, devalüasyonun fiyatlar üzerinde bir miktar etkisi olacaktır. Acaba fiyat artış oranı hangi seviyelerde bulunacaktır? Bütün mesele, Merkez Bankasının basacağı kâğıt para miktarına bağlıdır. Hükümet, Merkez Bankası'nın ne miktar para basmasına imkân verecektir? Bu konuda şu tahminler yapılabilir.

Devalüasyon sebeble hükümetin gelirinde önemli artışlar bulunacağı cihetle, bütçe açıklarını kapatmak amacı ile, Merkez Bankasına büyük ölçüde baskı yapılacağını sanmıyorum.

Tarım ürünleri alımı için çeşitli devlet kurumlarının fon ihtiyacı bir miktar artacaktır. Fakat bunların ihraç fiyatı da (TL olarak) artacağı cihetle, bu sebeple Merkez Bankasına büyük baskı yapılmıyacaktır.

Devalüasyon, piyasada halen duyulan para sıkıntısını bir miktar daha arttıracaktır. Bankaların vadeli mevduata yüksek faizler vermesinin toplam banka mevduatı üzerinde çok olumlu bir etki yapmıyacağını farzedebiliriz. Bu takdirde banka mevduatında normalin üstünde bir artış söz konusu değildir. Diğer taraftan, para piyasasında derhal paraya çevrilebilecek likit kıymetler bulunmadığı cihetle para sıkıntısını azaltacak tek imkân para miktarının artırılması olacaktır. Bu konuda iş adamlarının hükümet üzerinde evvelâ politik baskısı olacak ve bu baskılar istenen yönde sonuç vermez ise, iflâslar ve işten kitle halinde işçi çıkarmalar neticesinde hükümet, ister istemez para darlığını azaltacak tedbirlere gidecektir.

Bütün bu hususları hesaba katınca para miktarının şimdiki bulunduğu seviyeden (yani 11,5 milyar) % 10 - 15 oranında yukarı gitmesi muhtemeldir. Yani önümüzdeki 1 - 2 ay içinde para miktarının 1,5 milyar lira artması muhtemeldir.

Para miktarı bu seviyelerde artacağına göre, fiyatlar devalüasyon neticesinde ne miktar artacaktır? Yani iki ay içinde para miktarındaki önemli artışı da hesaba katacak olursak, 1970 Ağustos'u ile 1971 Ağustos'u arasında genel fiyat seviyesinin % 15 - 20 oranında artacağı ileri sürülebilir.

Banka mevduatı, 1970 yılı içindeki para darlığı nedeniyle gelişmemektedir. Devalüasyondan önceki günlerde para miktarının 1 milyar arttırılması ve devalüasyondan sonraki muhtemel 1,5 milyar para artışı sonucunda banka mevduatının önümüzdeki 3 - 4 ay içinde, 1970 Ağustos seviyesine oranla 6 milyar civarında artacağını söylemek mümkündür. Bir taraftan para miktarındaki 2,5 milyar liralık artış, diğer taraftan mevduat miktarındaki 6 milyar liralık artış, piyasada hissolunan şiddetli para sıkıntısını büyük ölçüde azaltacaktır.

Devalüasyon neticesinde işçi dövizlerinde çok esaslı bir artış beklemek yerinde olur. Meselâ, 1970 yılında işçi dövizlerinin 250 milyon dolara yükselmesi, hiç de bir sürpriz sayılmamak gerektir. Buna paralel olarak turizm gelirlerinin meselâ % 100 oranında artması mümkündür. (Hiç şüphesiz kolera tehlikesi, Turizm gelirinde önemli azalışlara sebep olabilecektir).

İhracat gelirimiz üzerinde devalüasyonun çok olumlu etkide bulunacağı muhakkaktır. Meselâ 1971 ihracatımızın 650 milyon dolar seviyesine çıkabileceğini kolaylıkla iddia etmek mümkündür.

Bütün bu olumlu gelişmeler ile birlikte dış kaynaklardan elde edilen krediler ithalât imkânlarını arttıracaktır. Şu halde, ekonomimizin çok daha normal ve iyi bir düzeyde gelişmesini beklemek fazla bir iyimserlik olmasa gerektir.

BİLÖMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN

TÜRKİYE  BANKASI

hizmetinizdedir



Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR • HAVALE • TİCARİ SENETLER • KREDİ MEKTUPLARI
• KEFALET MEKTUPLARI • DÖVİZ ALIM VE SATIMI • SEYAHAT
ÇEKLERİ • İTHALÂT AKREDİTİFLERİ • KİRALIK KASALAR • v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

I. GİRİŞ :

Necdet DURAKBAŞA

Banka Dergisinde, Türkiye Bankalar Birliği'nin Bankalarımızın önceki yıl sonundaki durumunu ortaya koyan istatistiki yayınının çıkışından sonra, Türkiye Bankacılığının geçen yılki gelişimi hakkında, bu yayından da yararlanmak suretiyle bir eleştirme yapılması usul olmuştur. Bu yıl bu konuda bir yazı ben-den istendiği için görüşlerimi aşağıda sunacağım.

II. GENEL GELİŞME VE EĞİLİMLER :

1969 da bankacılık mes'elelerinin kalkınma plânı 1969 uygulamasında ve genellikle kamu oyunda ve yetkili mercilerde daha derinliğine, daha bilerek ele alınması, 1970 başlarında Yeni T.C. Merkez Bankası Kanununun çıkışına ve 1970 Programında bu mes'elelerin daha etraflı, daha cesur ortaya konmasına yol açmıştır. Bazı hassas bankacılık çevrelerimiz de, artık bankacılığın dokunulmazlığı kuşkusunu bir yana atmak ve bir takım mese'elerin varlığını kabullenmek zorunda kalmışlardır. Böylece 1969 yılı Bankacılığımız mes'elelerinin genellikle doğru değerlendirilip ona göre tedbirlerin öngörüldüğü bir «eyleme geçiş öncesi hazırlık yılı» olmuştur.

Sırası düşmüş iken bankacılığımızın mes'elelerinin iktisadî gelişmemizdeki yerine değinmeyi yararlı görüyorum. Herşeyden önce kanımızca mes'ele şöyle ortaya konmalıdır. Geri kalmış bir ülke olarak, her müessesemiz gibi, bankacılığımız da geridir. Bu gerilik, daha çok, bankacılığın iktisadî gelişme açısından önemi ve ona etkisi gözönüne alındığında özellikle göze çarpmaktadır. Ayrı işletmeler olarak ele alınırsa, belki banka işletmelerimiz, öteki işletmelerimizden, örneğin sanayi işletmelerimizden ileri ülkelerdeki benzerlerine göre daha geri değil, belki daha ileridir. Ama, gönül bankacılığın kendi alanında gelişmeye örnek olmasını istemektedir.

Bu Derginin yayınlandığı günden bu yana savunduğu da sanırım yukarıdaki görüşe uygundur. Ve bu çaba iledir ki, bugün bankacılığımızın mes'eleleri bulunduğu, gerçek ölçüsü içerisinde, yetkili mercilere ve halk oyuna duyurabilmiştir.

III. İSTATİSTİK VERİLERİN DEDİKLERİ

Bankacılığın 1969 yılındaki gelişimini rakamlarla değerlerken, önceki yazılarda ele alınan hususlar bizce de esas alınmıştır. Bunlar, şube sayısındaki artışları, mevduatın, para hacminin, kredilerin gelişimini, nihayet banka kârlarının, sermaye ihtiyatları ile gelirler içerisindeki yeri bakımından değerlemesini kapsamaktadır.

a) Şube Sayısındaki Artışlar

1969 yılında şube sayısındaki artış hızı eğilimi daha da artarak devam etmiştir (Tablo: 1) Nitekim, 1968 sonunda 2551 adet banka şubesi mevcut iken, bu sayı 397 adet, (% 15,5) artarak, 1969 sonunda 2948 e ulaşmıştır. Artış nisbeti önceki yıldaki % 14,7 artıştan da fazladır.

Tablo I. — Banka Şubeleri Sayısındaki Artışlar

Yıllar	Şube Sayısı	Artış Nisbeti %	Artış Sayısı
1960	1715	—	—
1961	1725	0,5	10
1962	1719	— 0,3	— 6
1963	1840	7,0	121
1964	1909	3,7	69
1965	1918	3,7	72
1966	2058	3,8	77
1967	2223	8,0	165
1968	2551	14,7	328
1969	2948	15,7	397

Not: Ekslîşler (—) ile gösterilmiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları

Makineleşme ve transfer sistemlerinde modern usullerin uygulanması yerine, şube açısında yarışı sıhhatli bir gelişme olarak değerlendirmeye imkân yoktur. Şube sayılarındaki artışların, telâfi eden başka faktörler yüzünden henüz bankalar kârlarına menfi bir etkisi görülüyor ise de (Tablo V ve VI) ileride bu etkinin belirmesi-şartlarda değişiklik olmadığı taktirde-beklenmelidir.

b) Mevduatın ve Para Hacminin Gelişimi

Çeşitli mevduat 1969 yılında artmağa devam etmiş ise de, tasarruf mevduatında ve ticarî mevduatın artış hızında önceki yıla (sırasıyle % 23 ve % 34) göre bir azalma göze çarpmaktadır (Tablo II). Para arzında önceki yılki azalışa karşılık 1969 daki önemlice artışa rağmen böyle bir sonucun alınması dikkat (Tablo III) çekicidir.

Tablo II. — Mevduatın Gelişimi (milyon TL.)

	Tas. Mevduatı		Ticari Mevduat		R. Mevduat		B. Mevduat		T. Mevduat	
	Tutarı	Nis.	Tutarı	Nis.	Tutarı	Nis.	Tutarı	Nis.	Tutarı	Nis.
1960	4.372	—	1.711	—	1.575	—	205	—	7863	—
1961	4.907	12	1.808	5	1.526	— 3	298	45	8539	8
1962	5.501	12	1.895	4	2.022	32	270	—9	9.688	13
1963	6.603	20	2.014	6	1.897	—6	258	—4	10.772	11
1964	7.518	13	2.420	20	2.071	9	300	16	12.309	14
1965	9.821	30	2.919	20	2.048	—1	417	39	15.200	23
1966	12.610	28	3.640	24	2.233	9	505	21	18.988	24
1967	14.344	13	4.034	10	2.643	18	692	37	21.713	14
1968	17.712	23	5.442	34	2.958	11	848	22	26.960	24
1969	20.866	17	6.604	21	3.288	11	1.130	33	31.888	18

Not: Ekslîş nispetleri (—) ile gösterilmiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Tablo III — Para Hacmindeki Artışlar

Yıllar	Bilfiil Tedavüldeki Banknot + ufak para (Milyon TL.)	Artış Nis. %
1960	3828	—
1961	4140	8
1962	4527	9
1963	4926	8
1964	5835	18
1965	6326	8
1966	7164	13
1967	8714	21
1968	8237	—6
1969	9081	10

Not: Eksiliş nispeti (—) ile gösterilmiştir.

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Şubat-Nisan/1970 Aylık Bülteni, Sh. 38

Yurdumuzda, bankalar mevduatı arasında şüphesiz en önemli yeri tasarruf mevduatı ve ticari mevduat kapsamaktadır. Bu yüzden bu iki mevduat nevindeki gelişmeler toplam mevduatı da etkisi altında bulundurmaktadır.

Tasarruf mevduatı ve ticari mevduat hacmine para arzı birinci derecede etkili olmakla birlikte, psikolojik-siyasi hava, halkın likidite tercihlerini etkilemek suretiyle, zaman zaman mevduatta beklenmedik dalgalanmalara yol açabilmektedir. Öteyandan, mevduat ve para arzında yıl sonu rakamlarından ziyade yıllık ortalamalara itibar edilmesinin daha yerinde olacağı şüphesizdir. Yine, para hacmindeki değişmelerin gecikerek mevduat hacmini etkilemesi, ya da halkın psikolojik -siyasi havaya bağlı olarak likidite tercihlerindeki değişikliğin, para hacmindeki değişmelerin mevduat üzerindeki etkisini hiç değilse geçici bir süre için ortadan kaldırması mümkündür.

Mevduatın önemli ölçüde artırılmasında bankacılığımız için halen yegâne ümit kapısı çek tedavülünün yaygınlaştırılması olarak görülmektedir.

c) Kredilerin Gelişimi

Mevduattaki artışla eş olarak kredilerde de devamlı gelişme görülmektedir. (Tablo IV). Gerçekten banka kredileri hacmi 1969 yılında % 20 artarak 33.182 milyon TL. ya ulaşmıştır.

Tablo IV — Banka Kredilerinin Gelişimi

Yıllar	Krediler Toplamı (Milyon TL)	Artış Nispeti %
1960	9.522	—
1961	8.324	—13
1962	10.362	24
1963	11.886	14
1964	13.444	13
1965	16.100	19
1966	20.191	25
1967	23.368	15
1968	27.575	18
1969	33.182	20

Not: Eksilişler (—) ile gösterilmiştir.

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Şubat-Nisan/1970 Aylık Bülteni

Burada kredilerdeki mutlak artış kadar, bunların ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak etkili bir şekilde dağıtımının önemini belirtmek icap eder.

d) Banka Kârları

Bankaların 1969 yılında kârlılığı (kâr/ödenmiş sermaye+ihtiyatlar/) önceki yıla göre Hususî Kanunlarla kurulmuş Bankalarda % 2 artarak % 10 a Diğer Millî Bankalarda % 1 artarak % 20 ye ulaşmıştır. Devlet Bankaları ötedenberi özel bankalara göre düşük kârlılıkla çalışmaktadır. (Tablo: V) İktisadi Devlet Teşekküllerinin reorganizasyon çalışmalarına da bağlı olarak devlet sektörü ticaret -mevduat bankacılığının bir yoluna konulması ve banka şeklindeki devlet kuruluşlarının ana amaçlarına yöneltmesi gereğini bu vesile ile hatırlatmak isteriz.

Tablo V — Banka Kârlarının Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlara Nisbeti

Yıllar	Hususî Kanunlarla	
	Kurulmuş Bankalar %	Diğer Millî Bankalar %
1960	9	13
1961	3	10
1962	3	10
1963	7	10
1964	4	12
1965	5	13
1966	6	15
1967	7	18
1968	8	19
1969	10	20

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Bankacılığımızın 1969 yılında sağladığı kârlılık, banka işletmelerinin yaşaması açısından, yeterli görülmektedir.

Tablo VI — Banka Kârlarının Gelirlerine Nispeti

Yıllar	Hususî Kanunlarla Kurulmuş	
	Bankalar %	Diğer Millî Bankalar %
1960	7,7	7,5
1961	8,0	8,7
1962	15,8	7,9
1963	8,8	8,0
1964	10,8	8,6
1965	10,9	9,6
1966	12,7	10,8
1967	12,8	11,1
1968	15,0	10,4
1969	15,8	10,6

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Banka kârlarının gelirler içerisindeki nispeti ise (tablo VI) 1969 da Hususî Kanunlarla Kurulmuş Bankalarda artmış, Diğer Millî Bankalarda azalmıştır. Bunu 1969 da şube açma yarışının özellikle Diğer Millî Bankalar Gurubunda hızlanmasına bağlamak gerekmektedir. Gerçekten, Şube sayılarındaki artış, Hususî Kanunlarla Kurulmuş Bankalarda (Devlet Bankaları) 1968 den 1969 a % 9 artış ile 1234 den 1353 e ulaşırken, Diğer Millî Bankalarda (Özel Bankalar) % 21 artış ile 1223 den 1486 ya varmıştır. Bu artış personel sayısı ve personel masraflarına da aksetmiştir. Devlet Bankalarında 1969 da personel sayısı % 9 artış göstererek 30556 dan 33539 a personel masrafları ise % 1 artış göstererek 882 milyon TL. dan, 994 milyon TL. ya çıkmış iken, Özel Bankalarda personel sayısı % 16 artış ile 24.118 den 28.040 a, personel masrafları da % 27 artış ile 474 milyon TL. dan 603 milyon TL. ya yükselmiştir. Bu durum şube açma yarışının bankaların masraflarına dolayısıyla kârlılığın olumsuz etkisini yeter açıklıkla ortaya koymaktadır.

Banka masrafları içerisinde önemli bir yer tutan (1969 da personel masraflarının genel masraf içerisindeki payı Özel Bankalarda % 36,2, Devlet Bankalarında % 34,3 dür)

Personel masraflarının Devlet Bankaları ve Özel Bankalarda yıllar arasındaki gelişimi ile hayat pahalılığındaki artışları karşılaştırmak; hizmet işletmeleri olarak bankalarda dikkatle izlenmesi gereken personelin terfihi konusunda bize bir fikir verecektir. Bu maksatla, 1963 ve 1969 yıllarında personel başına düşen yıllık ücretlerle bu devredeki hayat pahası artışını Bankalar Birliği Yayınları ile İstanbul Ticaret Odası Geçinme indekslerinden yararlanılarak çıkardığımız bir cedvele alıyoruz (Tablo a,b VII)

Tablo VII a) 1963 ve 1969 Yıllarında Bankalarda Personel Başına Düşen Yıllık Ücret Karşılaştırması

	Devlet Bankaları			Özel Bankalar		
	Personel Masrafları	Personel Sayısı	Personel Başına Y. Ücret	Personel Masrafları	Personel Sayısı	Personel Başına Yıllık Ücret
1963	465.107.000 TL.	19248	24.163 TL.	221.100.000 TL.	15737	14.049 TL.
969	994.194.000 TL.	33539	29.642 TL.	603.149.000 TL.	28.040	21.510 TL.

Tablo VII b) 1963 ve 1969 Yıllarında Şahıs Başına Personel Masraflarındaki Yıllık Artışlarla Hayat Bahası Artışı Karşılaştırması

	Devlet Bankaları			Özel Bankalar		
	Şahıs Başına Yıllık ücret	Nispet		Şahıs Başına Yıllık Ücret	Nispet	Geçinme İndeksi
1963	24.163 TL.	100		14049 TL.	100	100.
1969	29.642 TL.	122,6		21510 TL.	153,1	131,2

Not: Geçinme indekslerinin hesabındaki değişiklik yönünden 1963 yılı başlangıç alınmıştır.

Tablonun tetkikinden, Özel Bankalarda şahıs başına düşen personel masrafının Devlet Bankalarına göre daha az olduğu görülmektedir. Bu muhtemelen, üst kademe elemanları için değil, diğerleri için doğrudur. Öteyandan Devlet Bankalarında, tetkik edilen devrede şahıs başına personel masrafı %22,3 nisbetinde arttığı halde, Özel Bankalarda % 66 artmıştır. Bu da özel sektör Bankalarında sendikalaşmanın sağladığı bir imkân olarak değerlendirilebilir. Öteyandan, personel masrafları yerine, başka hesaplara intikal ettirilen bir kısım personel masraflarının her iki sektörde de mevcut olması mümkün ise de elimizdeki verilerden bu çeşit masrafların varlığını ve her iki sektördeki önemini kestirmek kabil olmamaktadır.

Tabloların tetkikinden çıkarılacak ikinci önemli bir husus, Devlet Bankalarında personel ücretlerindeki artışların hayat pahasındaki artışları geriden takip ettiğiidir. Gerçekten 1963 ve 1969 yıllarında personel başına yıllık ücret artışı, Devlet Bankalarında % 22,6 iken aynı devrede hayat artışı % 31,2 dir. Özel Sektör Bankaları ise, bu devrede, esasen düşük olan ücret seviyelerini, toplu sözleşme rejimi ile % 53,1 artış sağlayarak, kısmen düzeltmişlerdir. Fakat Özel Bankalarda şahıs başına yıllık ücret hâlâ Devlet Sektörü Bankalarının altındadır.

IV. ÖZET ve SONUÇ

Sonuç olarak, Bankalarımız 1969 yılını yeter kârlılıkla kapatmışlardır. Bankacılığın temel meseleleri 1969 da artık belirli çözümlere bağlanacak şekilde ortaya konmuştur. Bu olumlu gözlemler bir yana, bankacılığımızın temel meseleleri 1969 yılında da bir çözüme bağlanamadan olduğu gibi kalmıştır.

30.6-3.7.1970 tarihleri arasında Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından İstanbulda düzenlenen bir Seminer (*) bu meselelerin bu gün de bir çözüm beklediğini ortaya koymuştur. Kısaca belirtmek gerekirse, 1969 da,

1) Bankalar şubeleşme ve ikramiye yarışına devam etmiş, para maliyetini artıran kuruluşlar olmak vasfını muhafaza etmişlerdir.

2) İktisadî Devlet Teşekkülü şeklindeki mevduat -ticaret bankalarına yeniden düzenleme sonuçları alınmamış ve bu kuruluşlar henüz kendi hedeflerine yöneltilmemişlerdir.

3) Mevduat ve Ticaret Bankalarımız gerekli örgütlemeye giderek sermaye piyasasındaki gelişmelere henüz ayak uyduramamışlardır.

4) Kredilerin dağıtımında Kalkınma Plânının öngördüğü sektörlere henüz tamamen yönelmek kabil olamamıştır.

5) Çek kullanmanın genişletilmesi ve başka modern transfer yolları için de herhangi bir ciddi deneme arzusu henüz ortada yoktur.

6) Devlet kesiminde, mevcut fonlar artırılmadığı halde, yeni kuruluşlara gitme meyli devam etmektedir.

(*) BANKA Dergisi Ağustos/1970 Sayısı

YUSA KUTLU



ANADOLU BANKASI

- ★ SİZİN
 - ★ EŞİNİZİN
 - ★ ÇOCUKLARINIZIN
- kısacası

AİLENİZİN BANKASIDIR

FAİZ POLİTİKASI VE FINANSMAN SİSTEMİNİN GELİŞMESİ (*)

Dr. İbrahim ÖNGÜT

Faiz politikası, veya daha geniş anlamda, iktisadî gelişmenin para ve finansman yönü ile ilgili sorunlar iktisatçıları ve plâncıları son yıllarda ilgilendirmeye başlayan konulardır. Gerçekten iktisadî kalkınmanın maddî ve malî yönleri arasındaki ilişkiler ve bunların karşılıklı etkileri hakkındaki bilgilerimiz oldukça hudutludur. Kalkınma plânlarında da iktisadî gelişme sorununa tasarruf - yatırım oranları, sermaye - hasıla katsayıları ve sektör programları çerçevesinde çözüm yolları aranmakta, gelişmenin finansman sistemi para ve faiz politikası ile ilgili yönleri ikinci plânda kalmaktadır.

Şüphesiz ki malî piyasaların ve finansman sisteminin gelişmesi, kendi başına bir amaç değildir. Ancak gelişmiş bir finansman sistemi, kaynakların daha etken bir şekilde kullanılmasını sağlayarak iktisadî gelişmeye katkıda bulunabilir. Malî piyasaların mevcut olmaması, malî araçların verimli bir şekilde çalışmaması da iktisadî gelişmeyi olumsuz yönde etkileyebilir. Faiz politikası sorunu, malî piyasaların etkenliği ile ilgili bir sorundur ve bu sorunun önemi, kaynakların kullanımında piyasa mekanizmasının ne ölçüde önemli bir rol oynadığı veya oynaması gerektiği sorunu ile yakından ilgilidir.

Tasarrufların yatırımlara malî piyasalar yolu ile aktarılması, gelişme finansmanının tek yolu değildir. Malî piyasalar aracılığı ile finansman dışındaki vergileme, enflasyon ve sosyalist ülkelerde uygulanan merkezî plânlama teknikleri vardır.

Malî piyasalar aracılığı ile finansmanın özelliği, tasarruf ve yatırım kararlarının merkez dışındaki çevreye yayılmış çok sayıda ve ihtisaslaşmış birimler tarafından verilmesidir. Bu karar merkezleri arasındaki iş bölümü ve koordinasyon, fiyat mekanizması tarafından sağlanır. Piyasayı dengeye getiren fiyat, faizdir. Sistemin ilkesi ademi merkezîyet, araçları, para dahil bütün malî değerlerdir.

Buna karşı, merkezden yönetilen ekonomilerde tasarruflar bütün ekonomik faaliyeti kapsayan bir plân çerçevesinde idari kararlarla tahsis edilir. Finansman mekanizması, oto finansman niteliğindedir. (Sosyalist bir ekonomiyi kendi kaynakları ile yatırım yapan büyük bir işletme olarak düşünebiliriz.) Sistemin özelliği devletin, kendine ait işletmelerde yarattığı kaynakları gene

(*) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nce 30.6 - 3.7.1970 tarihleri arasında Divan Otelinde yapılan «İktisadî Kalkınma Yönünden Vergi Dışı Kaynakların Mobilizasyonu» Seminerinde sunulan tebliğdir.

kendisinin kullanmasıdır. İktisadî birimlerin tasarruf ve yatırım kararları finansman piyasaları ve müesseseleri aracılığı ile değil, merkezi plânlama mekanizması vasıtası ile düzenlenir.

Vergileme yolu ile sağlanan kaynaklar da genellikle idari kararlarla tahsis edilir. Bir ülkede tasarruf fonlarının ne kadar büyük bir kısmı devlet bütçesinde toplanırsa, finansman piyasalarına ihtiyaç o kadar azalır. Vergileme, kalkınma finansmanının etkin bir aracıdır. Ancak her millî gelir seviyesinde vergileme yolu ile mobilize edilebilecek tasarrufların bir hududu vardır.

Enflasyon da genellikle bir çeşit vergileme niteliğindedir. Ekonominin belirli kesimlerinden, genellikle bütçe açıklarının emisyonla finansmanı suretiyle, devlete veya ekonominin bu vergi dışında kalan birimlerine yapılan transferler, finansman piyasalarına ihtiyacı azaltır. Enflasyon, özellikle mevduat ve tahvil gibi sabit gelirlî malî değerlere talebi azaltılmak suretiyle finansman piyasalarının gelişmesini engeller.

Sosyalist ülkeler dışındaki ekonomilerde, yukarıda saydığım finansman şekilleri, genellikle birlikte kullanılmaktadır. Teorik olarak her gelişme seviyesinde bu finansman şekillerinin optimal bir bileşimi mevcuttur. Gelişmenin ilk safhalarında malî piyasalar yolu ile finansman imkânları yok denecek kadar kısıtlıdır. Kalkınmanın devlet eliyle merkezden alınan kararlarla gerçekleştirilmesi zorunludur. Yurdumuzda da bu böyle olmuştur. Ülkede gelir seviyesi yükseldikçe tasarrufların malî müesseseler ve piyasalar aracılığı ile yatırım yapan özel kuruluşlara aktarılması imkânı doğar. Finansman sisteminin gelişmesi, para ekonomisine geçişle başlar. Para ekonomisine geçiş, mevduat ve bankacılık sisteminin gelişmesine yol açar. Ekonomi belirli bir gelir seviyesine yükselince (genellikle fert başına millî hasılanın \$ 300 - 600 seviyesinde) vadeli mevduat, tahvil, hisse senedi gibi orta ve uzun vadeli malî değerlere talep artar ve finansman piyasaları kurulur.

İzlenen politikalar, finansman sisteminin gelişmesini hızlandırabileceği gibi yavaşlatabilir, hattâ durdurabilir. Hükümetler, iktisadî veya siyasî nedenlerle, gelişme için gerekli kaynakların büyük bir kısmını devlet eliyle toplamak ve kullanmak yolunu tercih edebilirler. Kaynakların ne kadar büyük kısmı devlet eliyle toplanırsa malî piyasaların gelişme imkânları o kadar kısıtlanmış olur. Devletin izlediği vergi politikası, para ve faiz politikaları da finansman piyasasının gelişmesini etkiler.

Devletin Merkez Bankası kaynaklarını, sosyal ve özel sigortalarda yaratılan fonları veya bankalar gibi malî müesseselerde toplanan kaynakları - piyasa mekanizması aracılığı ile değil - fakat idari kararlarla kamu kesimine aktarması, malî piyasalar üzerinde kısıtlayıcı etki yaratır.

Türkiye'de fon akımları hakkında Sınaf Kalkınma Bankası tarafından

yaptırılan bir araştırma (*) malî müesseseler (Merkez Bankası, Bankalar, Sosyal Sigortalar, Devlet Yatırım Bankası) aracılığı ile kullanılan fonların takriben yarısının, kamu malî sektörü ile İktisadî Devlet Teşekküllerine tahsis edildiğini göstermektedir. 1968 yılı sonu itibarıyla malî sektörün konsolide bilançosu, TL. 30 milyar fonun % 14 ünün resmî sektöre, % 28 inin İktisadî Devlet Teşekküllerine ve % 40 ının da özel firmalara tahsis edilmiş olduğunu göstermektedir.

Merkez Bankası kaynakları, bütçe açıklarının finansmanında kullanılmakta veya kamu malî kesimi aracılığı ile kamu iktisadî kesimine aktarılmakta veya Ziraat Bankası ve Tarım Satış Kooperatifleri aracılığı ile tarım ücretlerine tahsis edilmektedir. Kamu iktisadî sektörüne - Tekel dahil - tahsis edilen fonlar, kısmen ziraî ürün fiyatlarının desteklenmesi amacı ile kullanılarak gene tarım sektörüne yöneltilmekte, başka bir ifade ile Merkez Bankası finansmanının büyük bir kısmı, hükümetin fiyat ve gelir dağılım politikalarının bir aracı olarak kullanılmaktadır. Sosyal sigorta fonları ise Devlet Yatırım Bankası aracılığı ile gene kamu iktisadî kesimine devredilmektedir. Bu sistemin özelliği, fonların piyasa mekanizması dışında, idarî kararlarla tevzi edilip düşük maliyetle kullanılmasıdır. Tevzi sistemi, kredilerin donmasına ve seyyaliyetini kaybetmesine yol açmakta ve piyasada faiz hadlerinin yüksek seviyelerde teşekkülüne sebep olmaktadır.

Malî piyasalardaki fon akımları ve faiz strüktürüne baktığımız zaman şöyle bir manzara ile karşılaşmaktayız. Malî piyasaların en önemli kaynağı banka mevduatıdır. Sermaye piyasasından tahvil ve hisse senedi gibi araçlar ile mobilize edilen fonlar hudutludur. Ancak son iki, üç yılda özel şirketlerin tahvil ihracı yolu ile topladıkları fonlar önemli sayılabilecek bir yekûna ulaşmağa başlamıştır.

Bankaların mevduata ödeyebilecekleri faizlerle kredi faizlerinin üst hudutları kararname ile tespit edilmektedir. Gerçekten malî sistem içinde bütün faizler tahdit edilmiş durumdadır. Yeni Merkez Bankası Kanunu, bu kuruşa özel şirketlerin çıkaracakları tahvillerin de faizini kontrol yetkisini vermektedir. Türkiye'de faiz hadlerinin strüktürü Ek'de gösterilmiştir.

Faiz tablosunu incelediğimiz zaman krediler için tespit edilen faiz hadleri ile kredilerin kullanana maliyetinin farklı olduğu görülmektedir. Ticarî kredilerde faiz % 10,5 olduğu halde, kredi maliyeti % 20 gider vergisi ve çeşitli komisyon ve masraflarla, yaklaşık olarak, ortalama % 16 ya yükselmektedir. Maliyet, kredi nevine göre değişmekte ve açık kredilerde % 13'den senet iştiirasında % 19'a kadar yükselmektedir. En büyük kategoriye teşkil

(*) Dr. Özer Ertuna, Türkiye'de Fon Akımları Üzerinde Bir İnceleme (Temmuz 1970'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından neşredilecektir.)

eden senet mukabili kredilerde bu oranı % 17 olarak hesaplanmıştır. Bu kredilerin ağırlıklı ortalaması, üç büyük bankada % 15,7'ye gelmektedir.

Faiz tablosunda dikkati çeken diğer bir husus mevduata ödenen faiz ile kredi faizi arasındaki farkın büyük olmasıdır. Vadesiz tasarruf mevduatı faizi (% 3) ile kredi faizi (% 10,5) arasında % 7,5 gibi geniş bir marj bulunmaktadır. Vadeli mevduat faizi ile yapılan karşılaştırmada bu oran % 4 - 6,5 arasında değişmektedir. Fiili kredi maliyetleri ile yapılacak bir karşılaştırma ise bu farkın % 10 un üzerine çıktığını göstermektedir.

Bankaların bu ölçüde geniş marjlarla çalışmaları bankacılığın çok kârlı bir faaliyet olduğu intibasını vermektedir. Ancak bu görüş gerçeklere uymamaktadır. Bankaların kârlılık oranı, sanayi müesseselerin kârlılığından oldukça düşüktür. Son iki yılda özel bankalarda vergiden önceki kârın öz sermayeye oranı, ortalama % 14,5 ve % 15,7 dir. Bu oran Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından finanse dilmış olan 188 sınai müessesede % 21,7 ve % 19,5 dir.

Mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın genişliğine rağmen kârlılık oranının düşük olması, bankaların yüksek maliyetlerle çalıştığını göstermektedir. Bunun başlıca sebebi bankaların mevduat için rekabetidir. Bu rekabet, mevduata ödenebilecek faizin sınırlanmış olması nedeni ile, bir «fiyat - dışı rekabet» niteliğindedir. Toplam mevduat artışına ne ölçüde katkıda bulunduğu, veya bulunup bulunmadığı, bilinemiyen bu rekabet şekli, bankaları yüksek reklâm masrafları ve çok sayıda şube ile çalışmak zorunda bırakarak mevduatın maliyetini yükseltmektedir.

Faiz tablosunda dikkatimizi çeken diğer bir husus kredi faizlerinde vadeye göre bir farklılaşma yapılmayıp, faiz nispetinin % 10,5 ile sınırlanmış olmasıdır. Bu durum, ticaret bankalarının sadece kısa vadeli kredi verebilecekleri, veya vermeleri gerektiği, görüşünün bir sonucu olabilir. Ondokuzuncu asrın bankacılık ilkelerine dayanan bu görüşü kabul etsek dahi ortaya çıkan faiz strüktürüne bir gerekeç bulmak zordur.

Gerçi bankaların kısa vadeli kredilerden büyük bir kısmının, devamlı olarak yenilenmek suretiyle uzun vadeli kredi haline dönüşmüş olduğu söylenebilir. Ancak bu, gerek krediyi veren, gerek kullanan yönünden vadeye göre bir faiz farklılaştırmasına lüzum olmadığı anlamına gelmez. Bankalar kısa vadeli kredileri yenilememe imkânına sahiptirler. Bu risk sebebi ile bazı müşteriler, özellikle sanayici, daha yüksek bir faiz ödeyerek krediyi uzun vadeli olarak almayı tercih edecektir. Bankalar da kaynaklarını ancak daha yüksek bir faiz karşılığında daha uzun süreler için bağlamayı kabul edeceklerdir. Özellikle kısa vadeli kredilerin yenilenmesi sırasında alınan komisyon ve masrafların uzun vadeli kredilere uygulanamayacağı gözönünde tutulursa, uzun vadeli krediler için daha yüksek bir faiz haddi uygulanması gereği daha iyi ortaya çıkar.

Finansman sistemimizin diğeri bir özelliği, çeşitli sektörler ve faaliyet kollarında farklı faizlerin uygulanmasıdır. Merkez Bankasının normal ticari kredilere uyguladığı reeskont haddi % 7,5 dur. Diğeri taraftan ziraat, ihracat, küçük sanat ve esnaf ve öncelikli sanayi kolları için reeskont haddi % 5,25 dir. Bu kredilerin kullanana maliyeti, genellikle % 10'u geçmemektedir. Ayrıca özel ihtisas bankaları aracılığı ile kullanılan orta ve uzun vadeli sanayi, mesken, turizm ve küçük sanat ve esnaf kredilerinde de faiz oranı normal ticari kredi faizinin altında bulunmaktadır.

Yukarıda özelliklerini belirttiğim faiz strüktürü, ekonomik faaliyetlerde devlete öncelik tanıyan ve fonların kamu kesimine düşük bir bedelle transferini öngören bir finansman politikasına dayanmaktadır. İktisadi kalkınmanın mali piyasalar, hattâ vergileme metodları ile gerçekleştirilmesi imkânlarının kısıtlı olduğu devletçilik döneminin finansman ihtiyaçlarına uygun olan bu sistem, bugünkü karma ekonomi düzeninin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte midir? Özellikle gelişmemizin büyük ölçüde özel tasarrufların mobilizasyonu ile finanse edilmesini ve sürükleyici sektör olarak nitelendirilen sanayi kesiminde yatırımların büyük bir kısmının özel sektör tarafından gerçekleştirilmesini öngören İkinci Beş Yıllık Plânımızdaki karma ekonomi düzeni, kanaatimce farklı bir finansman yapısı ve faiz strüktürünü gerektirmektedir.

İncelediğimiz mali yapı oldukça gelişmiş fakat daha çok tarım ve ticaretin hakim olduğu bir ekonominin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş bir bankacılık sistemine dayanmaktadır. İktisadi yapının zamanla değişmesi, mali üst yapının da buna paralel olarak gelişmesini gerektirmektedir. Milli gelir içinde tarımın ve tarıma bağlı iç ve dış ticaretin payının azalması ve özellikle sanayi kesiminin hızlı bir gelişme göstermesi, Türkiye'de uzun vadeli finansman ihtiyacının önemli ölçüde arttırmıştır. Bankacılık sistemi, bu ihtiyacı şeklen kısa vadeli, gerçekte vadesi belirsiz kredilerle karşılamaya çalışmaktadır.

Diğeri taraftan fert başına milli gelir ve tasarruflardaki artış, bu tasarrufların yatırılabilirliği uzun vadeli mali değerlere talep yaratmaktadır. Gayrimenkul yatırımı dışında halkın tasarruflarını değerlendirme imkânları, tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerler ve banka mevduatı ile hudutludur. Ekonomideki fiyat artışları, bugünkü faiz hadlerinde banka mevduatını cazip bir yatırım vasıtası olmaktan çıkarmıştır. Yaptığımız bir hesaba göre, 1962 yılında bir bankada vadesiz tasarruf mevduatı hesabına yatırılan 100 lira 1970 sonuna kadar 27 lira faiz getirecektir. Aynı dönemde tüketici fiyatları % 49,7 oranında bir artış kaydetmiş olduğundan, tasarruf sahibinin 1970 yılındaki 127 lirasının satınalma gücü 84.6 liradır. Başka bir ifade ile tasarruf sahibi, parasını bankada muhafaza etmek (ve belki de ikramiyeye katılmak için) yılda % 2,2 oranında faiz ödemektedir. Vadesiz tasarruf mevduatı-

nın önemli bir kısmının para gibi likidite ve ihtiyat amacı ile tutulduğunu kabul edersek, halkın vadesiz mevduat için faiz almayı, hattâ bankalara bir hizmet ücreti ödemelerini normal karşılayabiliriz. Ancak ekonomide yıllık fiyat artışlarının (ortalama % 5) vadeli mevduat faizi seviyesinde olduğu durumda Bankacılık sisteminden tasarrufları değerlendirmek amacı ile yararlanmak imkânı ortadan kalkmaktadır. 1962 yılında en yüksek faizli (% 6,5) vadeli mevduat hesabına yatırılan 100 liranın 1970 sonundaki gerçek değeri 110,5 lira ve yıllık reel faiz haddi % 1,5 dir.

Türkiye'de mevduat hareketleri, banknot emisyonuna paralel bir gelişme göstermektedir. Emisyon kaynağı, bankacılık sisteminde özellikle vadesiz mevduat hesaplarında kendiliğinden artış sağlayarak kredi mekanizmasını beslemeğe devam edecektir. Bugün yürürlükte olan faiz hadleri ile vadeli mevduatın gelecekte nasıl bir gelişme göstereceğini tahmin etmek güçtür. Vadeli mevduat, geçmişte, düşük ve bazı yıllarda menfi faiz hadlerine rağmen gelişme göstermiş, hattâ vadeli mevduatın, toplam tasarruf mevduatı içindeki payı, 1960 da %16 dan 1969 da % 28 e yükselmiştir. Bu trendin daha bir süre devam etmesi mümkündür. Özellikle vadeli mevduatın bir kısmının gerçekte vadeli olmadığı (gerektiğinde bu hesaplarda vadeden önce para çekilmesinin mümkün olduğu) dikkate alınırsa vadeli mevduatın, geçmiş yıllarda olduğu gibi toplam mevduata paralel bir artış kaydetmesi mümkündür. Vadeli mevduatta son yıllardaki gelişmeyi belki halkın faize daha hassas olması ve fert başına gelire paralel olarak artan tasarruflar için gayrimenkul dışında yatırım imkânlarının çok kısıtlı olması ile izah edebiliriz. Ancak sermaye piyasasının gelişmesine paralel olarak alternatif yatırım imkânları doğdukça bu gelişmenin (vadeli mevduat oranındaki artışın) duraklaması, hattâ gerilemesi mümkündür.

Gerçekten son iki- üç yıl içinde özel şirketler tarafından çıkarılan % 13-15 faizli tahvillerin kolaylıkla satılması, gerçekçi bir faiz ile arz edilen uzun vadeli menkul değerlere küçüksenemeyecek bir talebin mevcut olduğunu göstermektedir. Piyasaya 1968 de 103 milyon, 1969 da 170 milyon ve 1970 yılının ilk yarısında ise 265 milyon liralık şirket tahvili arz edilmiştir. Bu miktarın yıl sonunda 400 - 500 milyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Önceki iki yılda çıkarılan tahvillerin bir kısmının itfa edildiğini farzederek 1970 sonunda halkın elinde 650 - 750 milyon liralık tahvil bulunacaktır. Bu miktar bugün bankalardaki vadeli tasarruf mevduatının (yaklaşık olarak 6 milyar lira) % 11 - 13'ü çevresindedir.

Tahvil arz ve talebinin önümüzdeki yıllarda nasıl bir gelişme göstereceğini tahmin etmek zordur. Bugünkü tahvil piyasasını besleyen kaynakların ne ölçüde carî tasarruflardan, ne ölçüde bankalar sistemi içinde veya dışında tutulan fonlardan geldiği bilinmemektedir. Yüzde 13 - 15 faizli tahvil arzı, likit fon tutmanın maliyetini yükselterek bu fonları tahvil piyasasına çek-

mekte ise, bu akımın bir süre sonra durması ve sadece cari tasarruflar ve bu tasarruflardaki artışla beslenecek olan tahvil piyasasının daha az miktarlarda kaynak mobilize etmesi veya daha yavaş bir tempo ile gelişmesi beklenir.

Konuya tahvil arzı yönünden baktığımızda da bazı kısıtlayıcı faktörlerin mevcut olduğunu görebiliriz. Bugün piyasaya tahvil arzeden firmalar halk tarafından tanınan ve itimat edilen büyük firmalardır. Gerçi ihraç edilen tahvillerin bankalar tarafından garanti edilmesi, daha küçük ve daha az tanınan firmalara da tahvil satmak imkânını vermektedir. Bununla beraber tahvil piyasasından ancak belirli büyüklükte firmaların faydalanabileceğini, veya küçük firmalar için tahvil ihracının maliyetinin yüksek olacağını söyleyebiliriz.

Bugün tahvil satışları veya sermaye piyasası aracılığı ile sağlanan fonlar, sanayiın finansmanında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu gelişme, olumlu olmakla beraber, yeterli değildir. Küçük ve orta çaptaki sınaî teşebbüslerin, bu piyasalara girme imkânı hudutlu olduğu gibi, tahvil vadelerinin nispeten uzun olması ve tahvillerin istenilen anda elden çıkarılmasını sağlayacak bir piyasanın da mevcut olmaması sebebiyle, bu finansman metodu, tasarruf sahiplerinin 5 - 7 yıldan kısa vadeli yatırım ihtiyaçlarına da cevap verememektedir. Ayrıca, halk tahvil ve hisse senedi gibi menkul kıymetlere yatırım yapma alışkanlığına sahip değildir. Sermaye piyasaları aracılığı ile mobilize edilecek fonlar, hızlı bir sınaî gelişmenin gerektirdiği finansman ihtiyacını karşılamaya yeterli olmayacaktır. Başka bir ifade ile bankacılık sisteminin, gelişme finansmanında önemli ve aktif bir rol oynaması gereklidir. Bugün yürürlükte olan faiz sistemi ise bankaların tasarrufları mobilize etme ve ekonominin ihtiyaçlarına uygun bir finansman sağlama yönünden etkenliğini azaltmaktadır.

Faiz sisteminde yapılacak bir değişme, önce bankalara orta ve uzun vadeli kredilere, kısa vadeli kredilerin üzerinde bir faiz uygulama imkânını vermelidir. Buna paralel olarak bankalar vadeli mevduata, bugün yürürlükte olan faizlerin üzerinde, gerçekçi faizler uygulama imkânına sahip olmalıdır. Bu sistem, faiz hadlerinin yeniden tespiti veya serbest bırakılmasını gerektirmektedir. Her iki çözüm yolu için lehte ve aleyhte fikirler ileri sürmek mümkündür.

Serbest bir faiz rejimi, sistemin mantığına daha uygundur. Zira faiz sisteminde yapılacak bir değişme, bankaların verimliliğini arttıracak şartları da beraberinde getirmelidir. Fiyat rekabeti, her piyasada olduğu gibi, malî piyasalarda da verimsiz işletmeleri tasfiye etmek veya rasyonel çalışmaya zorlamak yönünden etken bir metottür. Ancak, faiz hadlerinin serbest bırakılması, bankalar arasında bir fiyat rekabetinin doğmasının yeterli şartı değildir. Bankaların aralarında anlaşmak suretiyle bu rekabeti önlemeleri ve bugün olduğu gibi eksik rekabete dayanan bir piyasa düzeninin devamını sağlamaları da mümkündür.

Diğer taraftan bankacılık sistemini bir anda bir fiyat rekabeti ortamına sokmanın bazı sakıncaları olabileceği gibi, bunun gerekli olmadığı, faiz hadlerinin ekonomideki şartlara uygun olarak yeniden tespiti ile serbest faiz rejiminden beklenen şartları gerçekleştirmenin mümkün olduğu ileri sürülebilir.

Görüştümce önemli olan husus, malî piyasalarda fon arzı ve talebinin dengeye gelmesini sağlayacak faizlerin teşekkül etmesi, bu faizlerin finansman sisteminin gelişmesini sağlayacak seviye ve yapıya sahip olmasıdır. Teşekkül edecek denge faizinin seviyesi, büyük ölçüde malî piyasaları besleyecek fon arzının hacmine bağlı olacaktır. Konuya bu açıdan baktığımız zaman vadeli mevduat faizinin yükseltilmesi, öncelikle ele alınması gereken bir konu olmaktadır. Bu tedbir, bugün bankacılık sistemi dışında değerlendirilen bir kısım fonların bankalara yönelmesini sağlayarak malî sistem içindeki fon arzını arttıracaktır.

Malî piyasaları besleyecek kaynaklar ve bu piyasalarda teşekkül edecek faiz hadleri aynı zamanda devletin finansman politikalarına bağlı olacaktır. Bu açıdan, faiz reformuna paralel olarak, kamu sektörü ve tarım sektörünün finansman usullerinin gözden geçirilmesi ve özellikle Merkez Bankası kaynaklarının, imkân dahilinde malî piyasaları besleyecek şekilde yeni esaslara bağlanmasının gerekli olduğu kanısındayım.

Bu ilişki ile Türkiye'de zamanla kısa vadeli faiz hadlerinin de piyasada teşekkülüne imkân verecek ve Merkez Bankasının ekonominin likiditesini daha etken bir şekilde kontrol etmesini sağlayacak bir para piyasasının yaratılması gereğine de işaret etmek istiyorum. Para piyasasının vasıtaları hazine ve özel şirketlerin senetleridir. Bankalar, bu piyasada, belirli vadelerdeki senetleri alıp satmak suretiyle likiditelerini ayarlamak imkânına sahip olurlar. Merkez Bankasının para piyasası operasyonlarına, bankaların vadesiz mevduat faizinin bir miktar üzerinde bir faizle piyasaya arz edilecek kısa vadeli hazine bonoları ile başlamaları mümkündür. Daha sonra bankaların elinde bulunan çeşitli vadelerdeki senetler para piyasasının araçları olabilir. Bu kısa vadeli değerler için bir piyasanın teşekkülü veya ilk aşamada Merkez Bankasının bu amaçla çıkarılacak hazine bonolarını belirli (ve değişen) faizler üzerinden alıp satmağa hazır bulunması, bankaların bugün olduğu gibi yüksek likidite (ankes) ile çalışmak zorunluğunu ortadan kaldırarak verimliliklerini arttıracaktır.

Finansman ve faiz politikaları konularında değindiğim sorunlara, Kalkınma Plân ve Programları çerçevesinde nasıl çözüm yolları aranmaktadır? Birinci Kalkınma Plânımız gelişme finansmanında vergileme metoduna ağırlık vermekte, fakat malî piyasalarda rekabet ilkesini benimsemektedir:

«Krediler için konacak faiz hadlerinin iktisadi faize yaklaşmasına çalışılacaktır. Faiz üzerindeki narhlar, plân süresi içinde ekonomi geliştikçe hafifletilecek ve nihayet kaldırılacaktır. Ekonominin bütün kolları arasında aynı cins krediler aynı faiz haddine tâbi tutulacaktır. Komisyon, masraf v.s. adlarla alınan ücretler faiz haddi altında birleştirilecektir. Mevduat faizi ile kredi faizi arasındaki farkın küçültülmesine çalışılacaktır.»

Birinci plân döneminde bu amaçları gerçekleştirecek tedbirler alınmamıştır. Özel tasarrufların mobilizasyonu ile finansman metoduna ağırlık veren İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise aksi yönde bir politika benimsenmiştir. Bu politikanın esasları şunlardır:

«— Krediler Plânda geliştirilmesi öngörülen sektörlere yöneltilecek ve ihtiyacın niteliğine göre faiz ve vade yönünden farklılaştırılmaları sağlanacaktır.»

«— Faiz ve iskonto hadleri, kredilerin Plân hedeflerine uygun şekilde dağılımını sağlayacak bir araç olarak kullanılacaktır.»

«— Teşviki öngörülen sektör ve bölgeler için uygulanacak selektif kredi politikası dolayısıyla, normal faiz haddi ile, özel faiz haddi arasındaki farkları ve bu tip uygulamanın zorunlu kıldığı kaçınılmaz riskleri karşılamak amacıyla bir fon kurulacaktır.»

«— Merkez Bankasının reeskont politikası, Plânda gelişmesine öncelik verilen sektörlerin gelişmesini sağlayacak şekilde düzenlenecektir.»

«— Sanayinin teşvikinde selektif kredi politikasından geniş ölçüde yararlanılacaktır.»

Ancak İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânımızın 1969 ve 1970 yılları Programlarında malî piyasaların seyyalîyet ve etkenliğini arttıracak, malî sistem içinde fonların idarî kararlarla tahsisi yerine malî piyasalar aracılığı ile kullanılmasını ve faizin bu piyasalarda etken bir rol oynamasını sağlayacak politikalara ağırlık verileceği belirtilmektedir.

Bu konuda 1969 Programında şu ifadeler kullanılmaktadır.

«— Artan Merkez Bankası kaynaklarından özel sektörün dengeli bir şekilde yararlanmasını sağlamak amacı ile kamu sektörünün Merkez Bankasından borçlanmak imkânları azaltılmaya çalışılacaktır.»

«— Faiz sistemi bir bütün olarak mütalâa edilerek, sistem üzerinde kısmî ve dağınık müdahalelerden kaçınılacaktır.»

«— Belli iktisadî faaliyetlere idarî kararlarla farklı faiz hadleri uygulanması, sermaye randımanın ölçülmesinde etkenliği münakaşa edilmeyecek bir

kıstası ortadan kaldırmaktadır. Alternatif sosyal maliyetleri belli olmayan tedbirlerle iktisadî faaliyetlerin teşviki yerine, kullanım paterni daima kontrol edilebilen subvansiyonlarla teşvik mekanizmasının benimsenmesi zorunlu görülmektedir.»

1970 Programında ise «kredi ve faiz sisteminde idarî müdahalelerin asgariye indirilmesi ve sistemin bütünlüğe ve rasyonelliğe kavuşturulmasının zorunlu» olduğu ifade edilmekte ve «faiz sisteminde bütünlük ve rasyonelasyonun temini amacıyla mevduat ve kredi faiz hadlerinde yeniden düzenlemeye yönelen teknik çalışmaların süratle tamamlanarak 1970 yılında uygulamaya geçileceği» ifade edilmektedir. Program ayrıca «vadeli mevduat şeklindeki fonların malî müesseselere akımının teşviki sorunun öncelikle ele alınacağını», belirtmektedir.

Programda belirtilen teknik çalışmalar Devlet Plânlama Teşkilâtı ve başlıca millî bankalarımızın iştiraki ile kurulmuş olan «Banka Kredi Sisteminin Reorganizasyonu Projesi, Teknik Çalışma Grubu», tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Teknik Çalışma Grubunun çalışmaları tamamlanmıştır. Grubun faiz hadleri ile ilgili tavsiyeleri şunlardır:

A) Mevduat faiz hadleri

- i) Vadeli mevduat (üç aydan fazla) - faiz haddi serbestçe teşekkül etmelidir.*
- ii) Vadesiz tasarruf mevduatı - en düşük bakiye üzerinden azamî % 3 ödenmelidir.*
- iii) Vadesiz ticarî ve resmî mevduat - faiz ödenmemelidir.*

B) İkrizat faiz hadleri

- i) Mutat ticarî krediler (% 10,5) değişmemektedir.*
- ii) İhracat kredileri - % 10,5 (halen % 9)*
- iii) Tavizli sınaî krediler - % 10,5 (halen % 9)*
- iv) Orta vadeli sınaî krediler - % 12*
- v) Bankalararası ikrazlar - faiz haddi serbestçe teşekkül etmeli ve muamele vergisi alınmamalıdır.*

Grup ayrıca vadeli mevduata nispetle vadesiz mevduata daha yüksek bir kanunî karşılık oranı kabul edilerek bankaların vadeli mevduat toplamalarının teşvik edilmesini teklif etmektedir.

Teknik Çalışma, Grubu, «İkinci safhada ikraz faiz haddinin piyasa şartlarına göre teşekkülüne imkân vermek üzere ikrazat faiz haddi üzerindeki kontroller gevşetilmelidir.» demekle uzun sürede serbest bir faiz rejimine geçilmesini öngörmektedir.

Bu tavsiyeleri Devlet Plânlama Teşkilâtının ne ölçüde benimsediğini,

bankacılık çevrelerinin bu görüşleri nasıl karşıladığını bilmiyorum. Teklif edilen faiz hadlerinin yapı ve seviyeleri her zaman tartışılabilir. Ancak, Grubun faiz sisteminde öngördüğü değişikliklerin son iki yıl Plân Programlarında benimsenen ilkelere uygun olduğu görülmektedir. Bu ilkelerin gerçekleşmesinin Türkiye'de malî piyasaların gelişme finansmanında daha önemli ve etken bir rol oynamasına katkıda bulunacağı kanısındayım.

TÜRKİYE'DE FAİZ HADLERİ
(% olarak)
İkrazat

Kredi nev'i	Faiz hadleri (1)	Kredi maliyeti (2)
1) Merkez Bankası Kredileri		
a) Ticarî senetler	7,50	10,20
b) İhracat finansman senetleri	5,25	7,62
c) DPT ce tesbit ed. sanayi avansları	5,25	6,95
d) Tahvil karşılığı avans	10,00	13,32
e) Altın karşılığı avans	6,00	8,52
2) Ticari Banka Kredileri		
a) Senet iştirası	11,70	18,80
b) Açık kredi	10,50	12,60
c) Kefalet mukabili kredi	10,50	12,60
d) Senet mukabili kredi	10,50	12,60
3) Ziraat Bankası Kredileri		
i - Doğrudan doğruya müstahsile verilen krediler:		
a) Çevirme kredileri	9,00	9,60
b) Donatma ve arazi kredisi	7,00	7,60
c) Verimlendirme kredisi	5,00	5,60
ii - Tarım Kredi Koop. kredisi	5,00	5,00
iii - Tarım Satış Koop. Kredisi	10,50	12,60
4) T. Sınai Kalkınma B. Kre.		
a) Türk lirası kredi	8,00	9,60
b) Döviz kredisi	9,00	10,80
5) T. Sınai Yatırım ve Kre. B.	10,50	12,60
6) T. Emlâk Kredi Bankası	6,00	7,20
7) Devlet Tahvili	6,00	6,00
8) Özel firma tahvilleri		
a) Garantisiz	13,00 - 15,00	14,25 - 16,30
b) Banka garantili	13,00 - 15,00	15,90 - 18,16

Mevduat

	Faiz Hadleri
1) Vadesiz Tas. mevduatı	3,00
2) 18 aydan fazla vadeli tas. mevduatı	6,50

NOT : 1. Faizin her üç ayda bir tahakkuk ettirildiği ticari kredilerde mürekkep faiz haddi, yılda % 0,3'e kadar artmaktadır.

2. Bu oranlar, gider vergisi ve sair masrafları ihtiva etmekte, ve kredinin kullanma maliyetini göstermektedir.

AMERİKA
AVRUPA
VE
AVUSTRALYA'YA
YAPTIĞI İHRACATLA
DÜNYA CAM PAZARLARINA GİREN ŞİRKET

KRİSTAL, DÜZ RENKLİ CAMDAN ZÜCCACİYE, AYDINLATMA
CAMLARI, CAM BORU, CAM ÇUBUK, VE DİĞER ÖZEL CAMLAR,
ŞİŞE VE DİĞER SİNAİ KAPLAR, CAM İNŞAAT MALZEMESİ,
PENCERE CAMI, DÜZ VE BOMBELİ OTO KIRILMAZ CAMI, RENKLİ
EMAYE DURACAM VE FİBROCAM (CAM TÜLÜ) İMALATIYLA
BÜTÜN TÜRKİYE'NİN HİZMETİNDE



TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.

Pasabahçe" . Tekrukcam" . Topkapı" . Çayırava" . Fibracam"

Sizin Bankanız

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**

Memleketin her köşesinde hizmetinizdedir

TÜRKİYE'DE SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNİN EKONOMİ AÇISINDAN TETKİKİ (*)

Prof. Dr. Zeyyat HATİPOĞLU

I

GİRİŞ

Bu tebliğin gayesi, son yıllarda Türkiye sermaye piyasasında görülen gelişmenin bazı ekonomik yönlerinin tetkikidir.

Bu tebliğde, sermaye piyasasına dair teferruatlı bir istatistik malûmat verilmiyecektir. Söz konusu malûmat ve özellikle ekonomimizdeki fon akımları, Seminere verilecek diğer tebliğlerin konularını teşkil etmektedir.

Yeni gelişmeğe başlayan sermaye piyasamızın bazı özellikleri mevcuttur ve bu özelliklere bugüne kadar dikkatler çekilmemiştir. Keza, söz konusu özelliklerin bütün ekonomimizi etkileyecek bazı neticeleri mevcuttur ki, bunlar da bugüne kadar gözden kaçmaktadır. Bu tebliğde, evvela bu özellikler ortaya konacak, daha sonra bunların ekonomik neticeleri tetkik edilecektir.

Son yıllarda, Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmekte olduğuna dair bazı emareler mevcuttur.

Gelişmenin bulunduğunu gösteren başlıca emareler şunlardır:

1 — Anonim şirketler tahvil çıkartmaktadır. Yakın zamanlara kadar Türkiye'de tahvilin ismini bilen çok az kimseler varken, son zamanlarda, ay geçmeden, yeni bir anonim şirket tahvilinin piyasaya çıktığı günlük gazetelerle ilân edilmektedir. Nitekim, 1968 yılında bankalar aracılığı ile 103 milyon ve 1969 yılında 170 milyon TL. (Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1970, İktisat sahifesi, sütun 1) tahvil çıkarıldığı hesap edilmiştir.

Halen piyasada normal faizlerle alınıp satılabilen, yani halkın rağbet ettiği tahvillerin toplamının en fazla 500 milyon lira civarında bulunduğu şekilde kaba bir tahmin yapılabilir. Türkiye'deki banka kredilerinin 30 milyar

(*) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nce 30.6-3.7.1970 tarihleri arasında Divan Otelinde yapılan «İktisadi Kalkınma Yönünden Vergi Dışı Kaynakların Mobilizasyonu» Seminerinde sunulan tebliğdir.

liranın üstünde bulunduğu düşünülür ise, tahvil finansmanının şimdilik bunun yanında ne derecede küçük olduğu ortaya çıkar. Yalnız şu var ki, son zamanlarda tahvil ihracı hızlanmıştır ve belirli bir süre içinde piyasadaki tahvillerin miktarının büyük ölçüde artacağını söylemek bir kehanet sayılmasa gerekir.

2 — Türkiye'de, az da bulunsa, özel sektöre dahil anonim şirketler yıllardanberi mevcut idi. Fakat bunların çoğunluğu aile şirketleri niteliğinde idi ve her birinin sahibi bir kaç kişiden ibaret bulunmaktaydı. Bu şirketlerin hisse senetlerinin esham tahvilât borsalarında alınıp satılması söz konusu değildi. Halbuki son zamanlarda, bir taraftan yeni kurulan anonim şirketlerin sayısı artarken, diğer taraftan da bu şirketlerin gittikçe daha geniş halk kitleleri tarafından sahip olduğunu görüyoruz. Ayrıca şirket hisse senetlerinin esham tahvilât borsalarında ve borsa dışında alınıp satıldığı müşahade edilmektedir.

Yukarıda verilen kısa izahat, Türkiye'de sermaye piyasalarının gelişmekte olduğunu veya daha ihtiyatlı bir tabir ile, bu konuda bir kıpırdama bulunduğunu gösterir.

II

TÜRKİYE'DE SERMAYE PİYASASININ BAZI ÖZELLİKLERİ

1 — Türkiye'de halen tahviller % 12 - 15 faizle çıkartılmakta ve bunlar satılabilmektedir. Her yıl satılabilen tahvillerin miktarı yıllık yatırım miktarına (toplam veya özel) veya her yıl artan banka mevduatı, ya da banka kredileri miktarına göre oldukça küçük seviyelerdir. Yakın zamanlara kadar % 13 ile özel sektör tahvilleri satılırken, son aylarda çıkan bazı tahvillerin faizinin % 14 ve % 15 e çıkarıldığı görülmüştür. Borsaya kayıtlı hisse senedi ve ödenen dividantlara dair istatistik bilgi Ek I de mevcuttur. Ayrıca hisse senetleri fiyatları ile bunların gelirleri arasında tesbit edilen *verim oranlarını* aynı ekte görmek mümkündür.

2 — Türkiye'de devlet kredileri sermaye piyasasını tamamen bozmaktadır. Devlet çeşitli şekillerle gerek kısa vadeli gerek uzun vadeli sermaye piyasasına gelmektedir. Evvelâ şunu belirtmek icap eder ki, devlet, piyasada geçerli faiz hadleri ve kredi şartları ile sermaye piyasasına gelmemektedir.

Bu konuda özetle şunlar söylenebilir :

Devletin Merkez Bankasından aldığı kısa vadeli avanslar halen 4 milyar liranın üstündedir. Bütçenin belirli bir yüzdesi ile sınırlanan bu avansların faizi ile serbest piyasadaki faizler arasında hiç bir ilgi yoktur.

Bankalardaki mevduatın % 20 si keza Merkez Bankası yolu ile kamu

kesimine aktarılmaktadır. Bu paralar halen 4 milyar civarındadır. Bunların faizi keza serbest piyasalardaki faizlerden çok düşüktür. (% 4 - 6,5).

Devlet ve diğer kamu kurumları, çeşitli isimlerle tahviller çıkarmaktadır. Bir borsa gazetesinde bunların isimlerini ve miktarlarını görmek mümkündür. Bizzat hazinenin vaktile istikraz olarak piyasaya sürdüğü tahvillere, önceleri, *1951 İstikrazı*, *1956 İstikrazı* gibi isimler verilirdi. 1964 den sonra bu istikrazlar, *Kalkınma İstikrazı* ismini almıştır. 1955 - 1964 yılları arasında aynı nitelikte olmak üzere T.C. Maliye Bakanlığı Amortisman ve Kredi Sandığı istikrazlar çıkarmıştır. Bu çeşit tahvillerin tutarı, 1969 yılı sonu itibariyle 2,5 milyar lira civarındadır.

1964 yılından itibaren, çeşitli kamu teşekküllerini finanse etmek amacı ile, Devlet Yatırım Bankası tahviller çıkarmaktadır. Bu tahvillerin tutarı 1969 sonu itibariyle 5,5 milyar lira civarındadır.

Ziraat Bankası, Emlâk Kredi Bankası, Halk Bankası gibi kamu teşekkülleri de tahvil çıkarmaktadır. Bunların çıkarmış olduğu tahvillerin 1969 yılı sonu itibariyle piyasadaki miktarı 500 milyon lira civarındadır.

Mecburî istikraz mahiyetinde bulunan tasarruf bonolarının tutarı 1969 yılı sonu itibariyle 5,5 milyar lira civarındadır.

Yukarıda işaret olunan çeşitli isimlerle çıkarılmış bulunan devlet tahvillerinin faizi, genellikle % 6 dır.

Devlet tahvilleri, genellikle halk tarafından satın alınmamaktadır. Halkın bu davranışı ekonomiktir. Zira piyasada % 12 - 15 arasında faiz temin eden sağlam tahviller mevcut olduğuna göre, halkın % 6 ile (bu tahvillerin vergi muafiyeti bulunduğu cihetle hakikî verimi bir miktar daha yüksektir) tahvil almaları ekonomik olmaz. Zaten devlet tahvillerinin sahipleri tetkik edilince, bunların halen, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu gibi kamu müesseseleri ve isteksiz olarak bankalar bulunduğu görülür.

Tasarruf bonoları halkın elindedir. Fakat mecburî istikraz niteliğinde bulunan bu tahviller % 18 - 25 oranında faiz getirmek şartile alınıp satılmaktadır.

3 — Banka kredileri esas itibarile kısa vadelidir. Bununla beraber, bazı uzun ve orta vadeli kredi veren bankalar mevcuttur. Kısa vadeli banka kredileri, genel yekûnda şüphesiz en önemli yeri tutar. Banka kredilerinin faizlerinin gider vergisile birlikte ortalama bir hesapla, % 16 - 18 olduğu söylenebilir.

4 — Banka mevduatı faizleri % 2 - 6,5 arasındadır.

5 — Gayri menkûle para yatırmak, sermaye yatırımcıları için alterna-

tif bir yatırım teşkil eder. Bu piyasa konusunda elimizde iyi düzenlenmiş istatistikler mevcut değildir. Fakat bazı şahsî müşahadelere hareket etmek suretile denebilir ki, vergiden evvel olmak üzere gayri menkul yatırımlarının geliri % 4-7 arasında değişmektedir. Şüphesiz sermaye yatırıma konu teşkil edebilecek yatırımlardan söz edilmektedir.

Bu suretle çeşitli yatırım sahalarını gözden geçirmiş oluyoruz. Şimdi çevresini izah ettiğimiz bu piyasanın bazı özelliklerini izah edelim veya bu piyasaya dair bazı genelleştirmeler yapalım:

1 — Türkiye sermaye piyasasının çevresi, yani bunu etkilemesi muhtemel veya bu piyasanın etkileyebileceği piyasa, son derece heterojen (gayri mütecanis) bir karakter taşımaktadır. Devlet hududu ile bu piyasanın alâkası tamamen kesilmiş benzemektedir. Zira buradaki faiz hadleri son derece düşüktür. Buna mukabil bu piyasayı banka kredi piyasasının etkilediği sanılmaktadır. Zira tahvil faizi ile bankaların kredi faizinin birbirine çok yakın bulunduğu müşahade edilmektedir. Diğer taraftan banka mevduatı faizi ile hemen aynı mahiyetteki tahvilin faizi arasında çok büyük bir fark görülür.

Nitekim biri % 2 - 6,5, diğeri ise % 12-15 dir. Durum böyle olduğu hâlde halkın parasını daha ziyade bankalara mevduat olarak yatırmakta bulunmasının sebebini izah etmek gerekir. Hatıra gelen en önemli sebep halkın tahvillere alışık bulunmayışdır. Bu alışkanlık arttıkça hiç şüphesiz % 14 kazanmak varken tasarruf amacı ile biriktirilen paraların bankalarda % 2-6,5 ile muhafazası söz konusu olmayacaktır. Diğer bir sebep, buna paralel olmak üzere, anonim şirketlerimizin tahvil çıkartma konusundaki bilgisizlikleri ve tahvil çıkarmanın temin edeceği finansal avantajları hesap edememişleridir. Kaldı ki memleketimizde halka emniyet tekin edecek anonim ortaklıklar miktarı son derecede küçüktür. Diğer bir tabirle, özel sektörümüzdeki üretim düzeni çok küçük işletmeler üzerine kurulmuştur. Büyük işletmelere ihtiyaç gösterecek işletmelerin çalışma ve kazanma imkânını avantajlı yapacak bir atmosfer yaratılmış değildir.

Halkın bankalara mevduat yatırması, alışkanlık, emniyet gibi sebepler yanında, paranın ihtiyaç anında kolaylıkla ve her hangi bir kapital zararına uğramaksızın çekilebilme imkânları ile de ilgilidir. Bankalar halkın kolaylıkla ulaşabileceği yerlerde bol miktarda şube açmışlardır. Tahvillerde bu kolaylıklar fiilen yoktur veya varsa bile halkımız bunlardan haberdar değildir.

İktisaden gelişmiş ülkelerde halkın tahvil almaktansa mevduat muhafaza etmesinin önemli bir sebebi, ileride faiz hadlerindeki yükselme sebeble tahvil fiyatlarının düşmesi neticesinde uğranabilecek sermaye kayıplarıdır. Türkiye'de bu çeşit kayıplar henüz söz konusu değildir. Kaldı ki % 14 faiz

temin eden ve ekseriya 5-7 yıl vadeli bulunan tahvillerdeki 1-2 puan faiz artışının ortaya çıkaracağı sermaye kaybı, banka faizi ile tahvil geliri arasındaki farka oranla ehemmiyetli değildir.

2 — Sermaye piyasası içinde görülen durum şudur: Hisse senetleri geliri ile tahvil geliri arasında önemli farklar vardır. Hisse senetleri gelirinin ortalaması % 8,47 (1968 dividendları ile 1969 sonu hisse senedi fiyatları) iken tahvil gelirleri % 12-15 arasındadır. Genellikle hisse senedi geliri daha yüksek olmak durumunda iken (Zira hisse senedinin riski tahvillere oranla daha fazladır), Türkiye’de aksi manzara görülüyor. Bunu kısmen izah etmek mümkündür. Nitekim enflasyon dolayısıyla likit sermayenin değeri her yıl azalacağına göre, likid değerler için yüksek oranlarda faiz istenmesinden tabii bir şey yoktur. Likit olmayan bir sermaye yatırımı, meselâ bir evin değerinin her yıl fiyat artışı oranında artacağına kabul etsek ve meselâ fiyatlar % 6 artsa, ve diğer taraftan bu gayrimenkulün gelirinin % 6 bulunduğunu kabul etsek, likit sermaye gelirinin, meselâ tahvillerin gelirinin, reel olarak bir evin gelirine eşit olabilmesi için % 12 bulunması lâzım geleceği ileri sürülebilir. Bu duruma göre Türkiye’de tahvil geliri, gayrimenkül geliri ve hisse senedi geliri arasında rasyonel bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. Meselâ gayrimenkül geliri % 6 iken, fiyatlar son yıllarda % 6 arttığına göre, tahvil gelirinin % 12-14 olması makul bulunabilir. Şu halde Türkiye’deki hisse senedi ile tahvil geliri arasındaki aykırılığın bir kısmını enflasyon ile izah etmek mümkündür.

Gayrimenkül geliri ile hisse senedi geliri arasındaki fark şu sebeplerle izah edilebilir. Gayrimenküller hisse senetlerine göre daha likit, daha emin kabul edilirse bunların gelirinin daha düşük olması gerekir. Hiç şüphesiz hisse senetlerinin likiditesi artar, bunlara halk aynen gayrimenkuller gibi itimada başlarsa, gayrimenkül geliri ile hisse senedi geliri birbirine yaklaşacaktır.

Tahvil fiyatlarının banka kredileri faizi ile yakından ilgili olduğu yukarıda gösterilmiştir. Banka kredi faizleri bir bakıma Türkiye’de sermayenin verimliliği ile ilgilidir. Fakat bu faizleri daha ziyade bankaların faaliyet masrafları tayin etmektedir. Bankalar ayakta durabilmek amacı ile masraflarını karşılamak zorundadır ve çeşitli yollar ile kredi faizlerini, bu masrafları karşılayacak ve makul kârlar kazanabilecek seviyelere getirmektedir. Bir taraftan bankaların içinde bulunduğu oligopol piyasası, diğer taraftan iş hayatında çeşitli sebeplerle kazanılması mümkün rantların mevcudiyeti, bankaları faiz fiyatını kabul eden müesseseler olmaktan ziyade, faiz fiyatını yapan müesseseler haline getirmiştir.

Yukarıdaki izahlar gösteriyor ki, sermaye piyasasında Türkiye’de müşahade edilen gelirlerin birbirleriyle ilişkisi ekonomik sebeplerle izah edilebilir. Hiç şüphesiz burada devlet tahvilleri piyasasının özel durumu vardır ve bunu

piyasanın dışında mülâhaza etmek gerekmektedir. Şöyle bir hülâsa yapmakta fayda vardır:

Banka mevduatı	% 2 - 6,5
Gayrimenkûl geliri	% 4 - 7
Hisse senedi geliri ortalaması	% 8 1/2
Şirket tahvilleri geliri	% 13 - 15
Banka kredileri	% 14 - 18

Türkiye sermaye piyasasının önemli bir özelliği en düşük faiz haddi ile en yüksek faiz haddi arasındaki açıklıktır. Bu açıklık yukarıda gösterildiği gibi çeşitli yatırımların likiditesi, temin edeceği kolaylıklar ve alışkanlıklar ile izah edilebilir. Yalnız şu var ki, piyasalar geliştikçe bu farklar azalacaktır.

3 — Muhtelif hisse senetleri geliri arasında çok önemli farklar mevcuttur. Bu dağılmayı ekli tabloda görmek mümkündür.

T.C. Merkez Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası hisse senetlerinin gelirleri % 5-6 iken, Yapı ve Kredi Bankası, Vakıflar Bankası hisse senetleri % 9 civarında gelir temin etmektedir. Buna mukabil, Türk Ticaret Bankası hisse senetleri % 12 gelir temin etmektedir. Yapı ve Kredi Bankası ile Vakıflar Bankasının geliri, ortalama hisse senedi geliri seviyesinde iken, Merkez, İş ve Sınai Kalkınma Bankalarının geliri, nisbeten düşük ve Türk Ticaret Bankasınınki nisbeten yüksektir. Bu dağılmayı bankaların gelecekteki kazanma potansiyeli ve yatırımcıların emniyet hususundaki tutumu ile izah etmek mümkündür. Bu arada alıcıların özellikleri ve hisse senetlerinin piyasaya gelen miktarları, söz konusu gelirler üzerinde, hiç şüphesiz, etkili olmuştur.

Şirket hisse senetleri, genellikle % 3,3 - % 12 arasında gelir getirmektedir. Pimaş hisse senetlerindeki düşük seviye (% 3,3), zaten çok az bulunan bu hisse senetlerini toplamaktaki özel gayretlerle izah edilebilir. Piyasada kolaylıkla bulunan Ereğli Demir Çelik, Rabak, Çukurova, Şişe Cam, Uniroyal, Mensucat Santral, Sifaş gibi hisse senetlerinin gelirleri % 7-%11 oranında gelir temin etmektedir ki, bu seviyeler yukarıda izahı yapılan genel tabloya son derecede uygundur. % 7 - 11 arasındaki dalgalanmalar ise şirketlerin özellikleri ile kolayca izah edilebilir.

Hülâsa olarak denebilir ki, Türkiye para ve sermaye piyasasında görülen temayülleri ve bu piyasanın özelliklerini ekonomik sebeplerle izah etmek mümkündür ve görülen tablo ekonomik mantıki esaslarla izah edilebilir. Tabiri caiz ise, durum teşhis edilmiştir ve bu sebeple piyasaya ne yönlere müdahale edilir ise ne gibi neticeler alınacağını şimdiden söylemek mümkün olacaktır. Bu, şüphesiz bizi çok avantajlı bir duruma sokacaktır.

SERMAYE PIYASALARININ GELİŞMESİNİ TEŞVİK EDEN VE ÖNLEYEN AMİLLER

Türkiye'de sermaye piyasalarının gelişmesini önleyen âmiller aşağıda sıralanmıştır. Bunların her biri hakkında kısa açıklamalar yapılacaktır.

- 1 — Hukukî mevzuat,
- 2 — Devletin sermayeyi kurutması,
- 3 — Bankaların tutumu,
- 4 — Vergi kanunları,
- 5 — Aracı teşekküllerin olmayışı,
- 6 — Enflasyon,
- 7 — Yönetici noksanlığı,
- 8 — Denetim.

1 — Hukukî mevzuat

Türkiye'de sermaye piyasasını düzenleyen hukukî mevzuat ne bugünün, ne Türkiye'nin özel şartlarına uygun düşmektedir. Bahusus Ticaret Kanunu-nuz, anonim şirketlerin, sermaye piyasasındaki aracı teşekküllerin v.b. kuruluşların kurulma ve gelişmesini güçleştirmektedir. Ayrıca sermaye piyasasında fiilen denetimin bulunmayışı, aynı yönde etkili olmaktadır. Bu meseleler üzerinde memleketimizde çok şey yazılmış ve söylenmiştir. Aynı gaye ile hazırlanan sermaye piyasası kanunu Meclislerde yıllardan beri beklemektedir. Bu konular seminere verilecek diğer tebliğlerde söz konusu edilecektir.

2 — Likit sermayenin devlet tarafından kurutulması

Yukarıda gösterildiği gibi devlet, Türkiye'de her yıl biriken sermayeye çeşitli yollarla el atmakta ve bunları para ve sermaye piyasasının dışına bir daha geri dönmek üzere itmektir. Her yıl milyarı geçen fonların bir kısmı sermaye piyasasına yöneltile, bu piyasayı besleyecek çok önemli bir kaynak mevcut bulunacaktır.

3 — Bankaların tutumu

Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmesinde bankaların büyük ölçüde yardımı olabilir. Hatta denebilir ki bankaların yardımı olmaksızın sermaye piyasasının gelişmesi çok zor gerçekleşebilir. Halbuki Sınaf Kalkınma Bankası istisna edilirse, diğer bankaların bu konuda olumlu gayretleri göze çarpmamaktadır. Diğer bankalarımızda Sınaf Kalkınma Bankası gibi anonim şirketlerin kurulmasına önayak olmalı ve daha sonra bunların hisse senetlerini halka satmalıdır. Bankalar ayrıca, hisse senedi ve tavil satışında önemli ara-

cılık fonksiyonları yapabilir. Bankaların bu sahadaki gayretleri ihmal edilecek kadar azdır. Nitekim halk arasında, bankaların bu çeşit faaliyet yapmasının kendi aleyhinde bulunduğu ve netice itibarile bankaların, anonim şirketlerin gelişmesini önlediği şekilde yaygın bir kanaat vardır. Nitekim bankaların % 2-6,5 ile temin edeceği mevduat, % 14-15 veren tahvillere aktarılacak bulunsa, bankaların mevduatında bir azalma olacağı sanılmaktadır. Bu düşüncedeki hakikat payının önemi münakaşa edilebilir. Bankaların eskisi gibi gayet küçük faizlerle tasarruf mevduatı toplamayacağı muhakkaktır. Fakat firmalara tahvil alımları ile giden fonların cari hesap şeklinde veya iş hacmindeki artış sebebiyle dolaylı yollarla kısmen bankalara döneceği de bir hakikattir.

4 — Vergi Kanunları

Mevcut vergi kanunları, sermaye piyasasını teşvik edecek nitelikte değildir. Bu konu daha önce tertip edilen çeşitli seminerlerde tartışılmış ve hatta bazı kanun teklifleri de öngörülmüştür. Aynı konuların tartışılması burada tekrar yapılmayacaktır.

5 — Aracı teşekküllerin olmayışı

Sermaye piyasalarının gelişebilmesi için esham tahvilât borsaları, yatırım bankaları, borsa simsar ve acentaları, esham tahvilât spekülâtörleri, holdingler gibi bir çok aracı teşekküllere ihtiyaç mevcuttur. Halen bunların hiç biri memleketimizde mevcut değildir. Bu konular keza daha önceki seminerlerde tartışılmış olup, bu seminerin diğer oturumlarında aynı konular ele alınacaktır.

6 — Enflasyon

Türkiye yıllardan beri enflasyonun etkisi altındadır. Fiyatlar, ortalama olarak, her yıl % 6 oranında artmaktadır. Enflasyon likid sermaye saklanması hususunda son derecede olumsuz etkiler yapar. Zira likid sermayeye yatırılan fonlar her gün değerini kaybetmektedir. Halbuki sermaye piyasasının iki belibaşlı malından biri olan tahvil, aynen para oranında değer kaybetmektedir. Bu sebeple yatırımcılar fonlarını gayrimenkul, altın gibi reel kıymetlere yatırmayı tercih etmektedirler. Bu arada sigorta şirketleri, emeklilik sandıkları gibi büyük ölçüde likit fon saklayacak durumda olan müesseseler, enflasyon dolayısıyla, ya hiç gelişmemekte veya sahip oldukları fonları tahvil olarak muhafazayı arzu etmemektedirler. Diğer taraftan enflasyon, tahvil faizlerinde önemli artışlara sebep olduğundan, bu artış hisse senetlerinin fiyatını azaltmakta ve hisse senedi muhafazasını da tehlikeli bir hale getirmektedir.

7 — Yönetici noksanlığı

Sermaye piyasalarının gelişmesi için büyük anonim şirketlerin kurulmasına ihtiyaç vardır. Büyük anonim şirketlerin kurulması ve başarılı bir

şekilde idaresi ise, iyi yetişmiş, tecrübeli idarecilere ihtiyaç gösterir. Bu yönetici sınıfı, ülkemizde henüz teessüs etmemiştir. Bu sebeple anonim şirketlerin gelişmesi zor olmaktadır.

8 — Denetim

Sermaye piyasalarında halen hiç bir devlet denetimi mevcut değildir. Şirketler ne kurulurken, ne kurulduktan sonra her hangi bir devlet veya meslekî teşekkül denetimine tabi değildir. Bu durum, şirketlere olan emniyeti sarsacak niteliktedir.

Memleketimizde sermaye piyasasının gelişmesini köstekliyen ve yukarıda bazılarına işaret edilen sebepler yanında bunun gelişmesini teşvik eden sebepler de vardır. Bu sebepler mevcut olmasa, sermaye piyasalarının gelişmeleri zaten söz konusu olmaz.

1 — Büyümelerden doğan ekonomiler

Bazı teşebbüsler için asgarî sermayeye ihtiyaç bulunması bir tarafa, belirli cesametlerde ekonomik olan ve cesamet arttıkça maliyetlerin düşeceği bir çok teşebbüsler, memleketimiz geliştikçe, artmaktadır. Bu çeşit teşebbüsleri bir veya bir kaç kişiye ait bulunan sermayelerle gerçekleştirmek mümkün olmayacağına göre, anonim şirketlerin kurulması zarureti ortaya çıkmaktadır. Bütün mesele, memleketimizde işletmelerin büyümesini teşvik edecek atmosferin bulunup bulunmamasına bağlıdır. Bu atmosfer büyük ölçüde bir piyasa ve rekabet mekanizmasının mükemmelleşmesiyle ilgilidir. Piyasalar genişler, rekabet şiddetlenir, teknik gelişmenin uygulanma imkânları artarsa, büyük işletmelerin üstünlükleri ortaya çıkar. Memleketimizde bu yönde bazı gelişmelerin bulunduğu gözden kaçmamaktadır. Bu gelişmeler oranında sermaye piyasalarının gelişmesi de teşvik edilmektedir.

2 — Banka mevduat faizlerinin düşüklüğü

Bankaların verebilecekleri en yüksek faizler bugün memleketimizde kanunlarla sınırlanmıştır. Halbuki memleketimizdeki mevcut ekonomik şartlar likit sermayenin çok daha yüksek faizler kazanmasına müsaittir. Banka sistemi bu imkânı vermeyince ekonomik ajanlar, ekonomik şartların verdiği imkânları temine yönelecektir. Nitekim memleketimizin ekonomik şartları likit sermayenin rahatlıkla % 10-12 oranlarında bir faiz kazanmasına imkân verdiği göre, bunu temin edecek bir sermaye piyasasının geliştirilmesine çok normal olarak bakılır.

Nitekim son aylarda çığ gibi artan tahvil ihracı, kısmen bankaların temin edeceği mevduat faizinin çok küçük bulunması ile izah edilir.

3 — Orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçları

Büyük anonim şirketler, artık sağlam bir sermaye yapısının ihtiyacını hissetmektedir. Bankalardan kısa vade ile temin edilen kredilerin akıbeti tamamen bankaların tutumuna bağlıdır. Bankacılıkta görülen bir kriz (ki son yıllarda bunlara sık sık rastlanmaktadır) kısa vadeli kredilerin geri istenmesine sebep olmaktadır. Bu durum büyük işletmeleri tedirgin etmekte ve sermaye bazılarını daha sağlam esaslara oturtmaya gayret etmektedirler.

4 — Likit kıymetlere duyulan ihtiyaç

Ekonomiler geliştikçe, bunların likidite ihtiyacı da artmaktadır. Gerek ekonomideki çeşitli ajanların (firmalar, enstitüsyonel kuruluşlar, genellikle halk), gerek ekonomik sistemin hisse senedi, tahvil gibi likit kıymetler muhafaza etme arzusu ve zarureti belirir.

Sermaye piyasaları bir ihtiyaca cevap verdiği cihetle bunların gelişmesi teşvik edilir. Mevcut vergi kanunları, bilhassa hamiline yazılı likit kıymetlerin muhafazası yönünde bir temayül ortaya çıkarmaktadır.

IV

SERMAYE PİYASASININ GELİŞMESİNİN EKONOMİK NETİCELERİ

Sermaye piyasalarındaki gelişmenin iktisadî kalkınma üzerinde çok olumlu neticeleri bulunacağını, bir çok iktisadî kalkınma kitaplarında yazılan şu iki prensibi okuyunca görmek kolay olur:

a — Projenin malî yükünün bir sektörden diğerine nakledilebilmesi neticesinde bu yük daha kolaylıkla taşınabilir ise, bu projeye bir öncelik verilebilir. Meselâ, bazı projeleri kamu sektörü yerine özel sektöre yaptırmak mümkün olsa, kalkınma yükü daha kolaylıkla taşınabilecektir. Nitekim vergi yolu ile özel sektörün imkânlarını devlet sektörüne aktarmak ve bu suretle kamu sektörü projelerini gerçekleştirmek epeyce zor olabilir.

b — Bir projenin gerçekleştirilmesi neticesinde halka satılabilecek hisse senedi ve tahvilât çıkarmak mümkün olur ise, bu projeye öncelik vermek icap edebilir. Çünkü geri kalmış memlekette iktisadî kalkınmayı önleyen en mühim sebeplerden biri, bu memleketin malî müesseselerinin zayıflığı ve bilhassa sermaye piyasalarının mevcut olmayışıdır. Bu sebeple malî müesseseleri kuvvetlendiren ve sermaye piyasalarının kurulmasına imkân veren her çeşit projeler, dolaylı olarak iktisadî gelişmeye yardımcı olur. (*)

Yukarıdaki genel prensipler, sermaye piyasalarının gelişmesinin geri kalmış ülkelerin gelişmesinde ne derecede önemli bulunduğunu ortaya koyar. Memleketimiz için bu prensiplerin geçerli olacağından şüphe edilemez. Meseleye daha spesifik ayrıntılarından bakacak olursak, Türkiye için sermaye piyasaları gelişmesinin şu neticelerini görürüz:

(*) H. W. Singer, International Development: Growth and Change; s. 103.

1 — Borçlanma faiz hadleri bir miktar düşecektir. Nitekim halen organize ödünç verme piyasasında bankalar tekeli durumdadır ve bu sebeple firmalardan çok yüksek faizler almaktadır. Sermaye piyasası geliştikçe, bankaların bu tekeli durumu zayıflayacak ve ödünç verme faiz hadleri şimdiki bulunduğu seviyeden bir miktar aşağıya inecektir.

2 — Mevduat faizleri bir miktar yükselecektir. Bankalar likit para muhafaza etmekte tekeli durumdadır. Bu sebeple ortalama olarak mevduata %3,5 oranında bir faiz ödemektedir. Tahvil ihracı yapılır ve halk tahvil satın alma itiyadını kazanacak olur ise, bankalar için % 3,5 ile mevduat toplama imkânı zayıflayacak ve ister istemez mevduat faiz hadlerinin yükselmesi kaçınılmaz bir zaruret olarak ortaya çıkacaktır.

3 — Devletin ödeyeceği faizlerde bir artma husule gelecektir. Halen devlet, bankalardan (mevduat karşılıkları dahil) ve emekli sandıklarından çok düşük faizlerle borçlanmaktadır. Bu durum, söz konusu kurumları olumsuz yönde çok fazla etkilememektedir. Nitekim emekli sandıklarının fonlarını devletin verdiği faizlerden çok yüksek oranlarda nemalandırmaları mümkün değildir. Halbuki piyasada % 13-14 temin eden tahviller bulununca, devletin bu kurumları çok düşük faizlerle kendi tahvillerini almaya zorlamasındaki adaletsizlik açıklıkla görünecektir.

Devlet halen mevduat karşılığı ismile bankaların elinden çok önemli tutarlara varan fonlarını çok düşük faizlerle almaktadır. Halbuki, bankalar bir taraftan ikrazatından daha az faiz alır, diğer taraftan mevduata daha yüksek faizler ödemek zorunda kalır ise, şimdiki düşük faizler ile devlete fon transfer edemeyecektir. Netice itibarile devlet sektörü, sermaye piyasasının dışında bir varlık olarak kalıyacaktır.

4 — Yukarıda işaret olunan gelişmeler olur ise, Türkiye'deki para ve sermaye piyasası, daha mütecanis elemanlardan teşekkül eden bir piyasa haline gelecek ve piyasadaki en düşük faizler ile en yüksek faizler birbirine yaklaşacaktır. Her ne kadar borç verme faizleri düşecek ise de, likit fonlardan temin edilen gelirler artacaktır. Her iki gelişme de millî ekonomimiz bakımından olumlu neticeler ortaya getirecek niteliktedir.

Nitekim borç alma faizlerinin düşmesi, uzun vadeli ve prodüktif yatırımların artması neticesini ortaya çıkarırken, likit sermaye gelirinin artması, ekonomimizin çok sıkıntısını çektiği likit fonların artmasına sebep olacak, belki de tasarruf bir miktar teşvik edilebilecektir.

5 — Sermaye piyasalarının gelişmesinin bütün ders kitaplarında bulunan faydalarının Türkiye için geçerli olmamasında hiç bir sebep yoktur. Nitekim, büyük teşebbüslerin gerçekleşebilmesi, ortalama firma büyüklüklerinin artması, sermayenin en verimli sahalara yöneltilmesi, sermaye demokrasisinin temini gibi avantajlar hiç şüphesiz ortaya çıkacaktır.

E K I
HİSSE SENETLERİ

Sermaye Milyon TL.	İtibari Değer	Ödenen Miktar TL.	İlişik Kupon No.	Son temettü Dağıtım			Sirketler	Önceki Muamele		
				Tarihi 1969	Kuruculara	Hissedarlar		Fiati	Tarihi	Verilen Dividant Piyasa Değeri %
15.	100	100	39	25.4.	9,60	—	Merkez Bankası	185.—	30.12.69	6,48
	10	10	45	25.3.	18,—	—	İş Bankası (Nama)	390.—	16.5.69	5,76
	10	10	45	25.3.	18,—	—	İş Bankası (Hâmiline)	450.—	4.8.69	5,—
40.	500	500	45	25.3.	450,—	—	İş Bankası (Nama)	9700.—	16.5.69	5,97
	100	100	17-11	18.3	(x)12,—	—	Sınai Kal. (Hâmiline)	235.—	31.10.69	5,10
	500	500	6	18.3.	(x)60,—	—	Sınai Kal. (Nama Hâmiline)	1200.—	31.12.69	5,—
110,5	500	500	2	18.3.	(x)60,—	—	Sınai Kal. (Nama IV	1175.—	19.8.69	5,10
	1000	1000	26	28.3.	(x)147,50	—	Yapı ve Kredi B. (Nama-A)	1650.—	12.11.69	8,93
	1000	1000	26	28.3.	(x)147,50	—	Yapı ve Kredi Hâmiline-A	1650.—	12.11.69	8,93
100.	1000	1000	4	28.3.	(x)125,—	—	Yapı ve Kredi B. (Nama-B)	1475.—	30.12.69	8,47
	1000	1000	4	28.3.	(x)125,—	—	Yapı ve Kredi B. (Hâm-B)	1475.—	22.12.69	8,47
	50	50	51	4.4.	(x) 6,—	—	T.Ticaret B. (Nama) I	50.—	8.1.70	12,—
	50	50	51	4.4.	(x) 6,—	—	T. Ticaret B. (Hâmiline) I	50.—	8.1.70	12,—
30.	500	500	51	4.4.	(x)60,—	—	T. Ticaret B. (Nama) II	500.—	8.1.70	12,—
	500	500	51	4.4.	(x)60,—	—	T. Ticaret B. (Hâmiline) II	500.—	12.1.70	12,—
	500	500	Mu.M.	—	(x)60,—	—	T. Ticaret B. (Nama-Hâ III	450.—	17.1.69	13,33
50.	100	100	16	14.4	(x)13,—	—	T. Vakıflar B. (C grubu)	107.50	8.12.69	12,—
	100	100	24	7.4.	(x)8,50	—	T. Garanti B.A. (Nama)	100.—	4.8.69	8,50
	100	100	24	7.4.	(x)8,50	—	T. Garanti B.A. (Hâmiline)	100.—	4.8.69	8,50
	500	500	Mu.M.	7.4.	(x)42,50	—	T. Garanti B.A.	500.—	6.8.69	8,50

Sermaye Milyon TL.	İtibari Değer	Ödenen Miktar TL.	İlişik Kupon No.	Son temettü Dağıtımı			Önceki Muamele			
				Tarihi 1969	Kuruculara	Hissedarlar	Fiath	Tarihi	Verilen Dividant Piyasa Değeri %	
	1000	1000	Mu.M.	+	+	—	Anadolu Bankası A. (Nama-Hâmiline)	666.70	9.8.69	—
	1000	1000	Mu.M.	+	+	—	Anadolu Bankası B. (Nama-Hâmiline)	750.—	9.9.69	—
	20	10	40-97	16.5	£ 0,16	38	11.7 Osmanlı Bankası	400.—	6.8.68	—
5.	500	500	42	1.4.	(x)50,—	—	Türkiye İmar Bankası	600.—	7.5.68	8.30
	500	500	—	+	+	—	İstanbul Bankası (Nama)	500.—	30.12.68	—
20.	500	250	Mu.M.	+	+	—	İstanbul Bankası (Nama)	130.—	27.12.68	—
	500	125	Mu.M.	+	+	—	İstanbul Bankası (Nama)	65.—	27.12.68	—
1.	100	100	28	1.4.	(x)30,—	—	Doğan Sig. I-II (Hâmiline)	200.—	14.5.68	3.33
1.	100	100	12	5.5	(x)12,50	—	İmtaş İttihadı Millî Sig. (Ha.)	265.—	17.6.68	4.70
1.5	50	50	45	2.5.	(x)12,50	—	İstanbul Umum Sigorta	300.—	16.12.69	4.16
1.	500	500	10	15.4.	(x)60,—	—	Şark Sigorta A.B.	1500.—	10.1.69	0.40
3.	500	500	Mu.M.	+	+	—	Türkiye Genel Sigorta II	500.—	7.1.70	—
600.	500	500	10	7.4.	(x)30,—	—	Ereğli Demir Çelik Fab. (Nama-Hâmiline)	390.—	9.12.69	7.69
	1000	1000	—	25.3	(x)250,—	—	Rabak Elektrolitik			
42.	1000	1000	—	—	—	—	Bakır ve Mamûlleri I-V	2725.—	19.1.70	9,17
	500	5000	16	16.6.	4000,—	—	Bakır ve Mamûlleri VI	2650.—	19.1.70	—
2,5	1000	1000	14	1.9.	1387,62	—	Türk Demir Döküm I	30000.—	7.1.70	16,66
	100	100	16	20.5.	(x)15,—	—	Emayetaş (Hâmiline)	14400.—	9.5.69	12,05
	500	500	16	20.5.	(x)75,—	—	Çukurova Elek. A (Hâmiline)	130.—	4.6.69	11,53
125.	500	500	—	20.5.	(x)75,—	—	» » B.C. »	625.—	14.3.69	12,—
							» » D.E. »	680.—	22.1.70	11,03

30.	500	500	—	1.4.	50,—	—	Anadolu Çimento (Hâmiline)	850.—	15.12.69	7,35
	50	50	12	15.8.	64,—	—	Aslan-Eskişehir Müt. Çi. ve Su. Kl. (Hâmiline) A-E.	1230.—	25.12.69	6,50
	800	800	2	15.8.	64,—	—	Aslan-Eskişehir Müt. Çi. ve Su. Kl. (Hâmiline) G-L	1215.—	23.10.69	6,58
100.	500	500	3	7.4.	(x)60,—	—	Şişe ve Cam Fabrikaları (Nama-Hâmiline)	875.—	19.1.70	6,85
5.	1000	1000	7	1.7.	(x)200,—	—	Pimaş (Hâmiline)	6000.—	19.1.70	3,33
81.	500	500	6	5.5.	(x)50,—	—	Goodyear (Nama)	1175.—	15.12.69	4,25
60.	1000	1000	5	7.4.	300,—	—	Uniroyal (Hâmiline)	4000.—	21.11.69	9,37
	100	100	29	15.4.	(x)22,22	—	Mensucat Santral	210.—	31.12.69	10,58
	500	500	29	15.4.	(x)111,10	—	Mensucat Santral	1100.—	16.1.70	10,10
40.	1000	1000	29	15.4.	(x)222,20	—	Mensucat Santral	2200.—	13.10.69	10,10
	1000	1000	4-8	30.4.	(x)250,—	—	Sifas	2425.—	15.1.70	10,30
75.	1000	250	Mu.M.	20.6.	(x)50,—	—	D.E.V.A. (Nama)	400.—	24.12.69	12,50
35.	1000	1000	—	—	—	—	Koruma Tarım İlaç. I-II	620.—	16.1.70	—
	500	500	30	1.4.	(x)425,—	—	İttilhat Değirmencilik	4150.—	11.8.69	10,24
0,6	50	50	8	18.6.	60,—	—	Şark Değirmenleri	650.—	12.8.69	9,25
5.	1000	1000	12	1.9.	(x)200,—	—	Tasas Türk Ambalaj	2685.—	19.1.70	7,44
							Sunta Tahta Sanayii (Hâmiline) III-IV	1050.—	15.8.69	45,—
10.	500	500	11	31.3.	378,39	—	Toplum Holding (Nama-Hâmiline)	1400.—	26.6.69	4,28
0,5	500	500	2	21.4.	(x)60,—	—				

İşaretler :

- 1) Yanında (x) işareti bulunan kıymetler Brütür
- 2) Anadolu Dmy. A - 80 numaralı ve 10.1.970 vadeli kupon 23.36.03 liradır.
- 3) (+) Buyl temettü dağıtılmamıştır.

İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN EĞİTİMİ

Dr. Tamer KOÇEL

İşletme yöneticilerinin eğitimi problemi 2. Dünya Savaşından itibaren üzerinde en çok durulan konulardan birisi olmuştur.

Halen işletmelerin yönetim kademelerinde bulunanların veya ileride bu kademelerde görev alacak kişilerin eğitilmeleri ile ilgili olarak, çeşitli kuruluşlar tarafından, değişik mahiyette pek çok program düzenlenmekte ve işletmeler personellerini eğitmek için daha fazla fedakârlığa katlanmaktadırlar.

Biz bu yazımızda yönetici eğitimi ile ilgili bazı genel problemleri eleacağız.

A — Yönetici Kimdir?

Eğitimle ilgili problemlere geçmeden önce, eğitilmesi için çaba harcanan yönetici dediğimiz kişileri tanımak gerekir. Kime yönetici denir?

Bu soruya değişik görüş açılarından farklı cevaplar verilebilir. Bugün için genel kabul görmüş olan tarife göre, *yönetici, başkaları vasıtasıyla işgören, yani başkalarına iş yaptırmak suretiyle belirli hedeflere ulaşmağa çalışan kişidir.* Bu tarife göre yanında (her zaman emri altında olması şart değil) başkalarını çalıştırarak, önceden tesbit edilmiş bulunan hedeflere ulaşmağa çalışan her fert bir yöneticidir. On işçiyi çalıştıran bir ustabaşı da, işletmenin genel müdürü de bu tarife göre birer yöneticidir. Yalnız her iki yönetim ameliyesinin kapsamı, gerektirdiği vasıflar v.s. gibi hususlar birbirinden çok farklıdır.

Yönetim ameliyesinin esas unsuru *başka kişilere iş yaptırmak* olduğuna göre, *işletme yöneticisi de başkalarına iş gördürmek suretiyle, işletmeyi tesbit edilen hedeflere ulaşırmağa çalışan kişidir.*

Görüldüğü üzere yöneticilik vasfı, işletme organizasyonunun sadece üst kademelerine ait değildir. Organizasyonun her kademesindeki fert, belirli ölçüde yöneticilik görevi yapabilir. Önemli olan bu ameliyenin kapsamındaki farklılıktır.

Diğer önemli bir husus da şudur: Organizasyon kademeleri yükseldikçe, (tabir caizse) yönetici işten uzaklaşmaktadır. Yani işi başkaları yapmakta, fakat yönetici işin nasıl yapılacağını plânlamakta, işi yapmak için gerekli teş-

kilâtı kurmakta, gerekli emirleri vererek işin yapılmasını yürütmekte, işi yapanların gayret ve faaliyetlerini hedefe ulaştıracak tarzda koordine etmekte ve son olarak yapılan işin arzu edilene uygun olup olmadığını kontrol etmektedir. Kısaca yönetici birtakım yönetsel (idarî) fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu sebeple organizasyon kademeleri yükseldikçe, işin nasıl yapılacağı ile ilgili teknik kabiliyetlerin yerini yöneticilik kabiliyetleri almaktadır.

İşte 2. Dünya Savaşından itibaren sarfedilen gayretler, bu şekilde, organizasyonun orta ve üst yönetim kademelerinde çalışan (veya çalışacak) kişilerin eğitilmesi hedefine yönelmiştir.

B — Neden Eğitim?

İşletmeleri pek çok fedakârlığa katlanmaya zorlayan ve yönetici eğitimini *sonu gelmeyen bir iş* (never - ending task) haline getiren sebepler nelerdir? Bu sebepleri kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

1. *İşletmelerin ortalama cesametleri büyümektedir.* Eski küçük, faaliyet sahası dar ve geri bir teknikle çalışan işletmelerin yerini büyük (bazen dev işletmeler de denilmekte), milletlerarası sahada faaliyet gösteren ve en son tekniği uyguladığı gibi yeni tekniklerin geliştirilmesi için milyonlar sarf eden işletmeler almıştır. Ortalama cesametın büyümesi ile beraber yönetim problemleri de artmış ve daha çapraşık bir hal almıştır. Bu problemlerin halli, eğitilmiş yöneticileri gerektirmektedir.

2. Organizasyonda yetki kullanımında değişiklik olmuş ve *merkez kaç (ademî merkezi) organizasyon önem kazanmıştır.* Bu yönetim tarzının gelişmesi, yöneticilerin eğitilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

3. *İşletmeler sayı bakımından da artmaktadır.* Çeşitli sanayi kollarında kurulan her işletme, yönetici talebini arttıran birer faktör olmaktadır.

4. En önemlisi, işletmelerin içinde faaliyette buldukları *çevre ile ilgili şartlar hızla değişmektedir.*

Meselâ bunlardan: *Teknolojik şartlardaki* değişmeler bir yandan işletmelerin üretim teknolojisini etkileyerek üretim, maliyetler, muhasebe v.s. ile ilgili pek çok ve önemli problemler ortaya çıkarırken, bir yandan da bilgi alma ve haberleşme teknolojisini etkileyerek, karar mekanizmasında önemli değişmeler meydana getirmektedir.

Kararların verilmesinde kompüterlerin rolünün gittikçe artması, yönetim fonksiyonlarının yerine getirilmesi üzerinde önemli tesirler yapmaktadır. Böylece bilgiler daha kantitatif hale geldiği gibi, kararlar da gayri şahsî hale gelmektedir. Bunun sonucu olarak işler programlanmakta ve organizasyon kademelerinde önemli değişmeler meydana gelmektedir. Meselâ, bir görüşe göre, orta kademedeki işleri programlanarak elektronik makinalara gördürüle-

bilen şahıslar, organizasyonun alt kademelerine inerek rutin işler gören fertler haline gelmektedir. İşleri programlamaya müsait olmayanlar da organizasyonun üst kademelerine yükselmektedirler.

Ekonomik şartlardaki her değişme, işletmeyi şu veya bu ölçüde etkilemektedir. Millî ekonominin gelişmesi, çeşitli sanayi kollarının nisbî önemlerindeki değişmeler, ekonominin zaman zaman arzu edilmeyen yönlerde gelişme eğilimi göstermesi ve asıl önemlisi, ekonomik olayların önemlerinin anlaşılması, işletme yöneticilerini ekonomik olayları dikkatle takibe zorlamıştır. Diğer yandan çeşitli milletlerarası ekonomik ilişkiler ve bunlardaki gelişmeler, işletmeler üzerinde derin tesirler vücutte getirmektedir.

İşletmelerin *devletle olan münasebetleri* zamanımızda ayrı bir öneme sahiptir. Devlet bir yandan temel yasalarla işletme faaliyetlerinin sınırını tayin ederken, bir yandan da vergi koyucu olarak, alıcı veya satıcı olarak, veyahut da rakip olarak, işletme faaliyetlerine tesir etmektedir.

Hukukî şartlardaki değişmeler, işletme ile ilgili çıkar zümrelerinin kurumlaşması ve hukukî mevzuatın bunu kolaylaştırması, işletme yöneticisini bu şartlardaki değişmeleri izlemeğe zorlamaktadır.

5. Genel olarak halkın, özel olarak personelin kültür seviyesi ile beraber gelir seviyesi de yükseldiğinden *fertlerin otorite kabul sahaları daralmaktadır*. Yani insan idaresi güçleşmektedir. Bir yönetici için bu değişmenin önemi meydandadır. Bir yandan fertlerin pazarlık güçlerinin artması diğer yandan fertlere isteterek (arzulararak) iş yaptırmak zarureti, yönetici eğitimini zorunlu kılan sebeplerden olmuştur.

6. Nihayet, işletme sahipliği ile işletme yöneticiliğinin birbirinden ayrılmakta olması da, yönetici eğitimini gerekli kılan hususlardan biri olmuştur.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz sebepler, yönetici talebini arttırmıştır. Böylece bir yandan halen yöneticilik yapmakta olanları eğitime gayreti başlarken, bir yandan da ileride yönetim kademelerinde görev alacak kişilerin yetiştirilmesi için tedbirler alınmağa başlanmıştır. Eğitimi zorunlu kılan sebeplerdeki devamlılık, eğitim gayretlerinin de devamlı olmasını gerektirmektedir.

C — Eğitimin Amacı

Eğitim faaliyetlerinde amaç, son derece önemlidir. Düzenlenecek eğitim programı bu amaca bağlı olduğu gibi, elde edilen sonuçların değerlemesi de bu amaca göre yapılacaktır. Halbuki uygulamada, pek çok eğitim programının açık ve seçik bir amaca sahibolmadan başladığı, aynı şekilde devam ettiği ve başarısız bir şekilde sonuçlandığı görülmektedir.

Eğitim, genel olarak, fertlerin belirli bilgi, maharet ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve bilhassa fertlere arzu edilir ve uygun davranışlar kazandırmayı ifade etmektedir. Bu yönü ile de sadece bilgi aşılama faaliyetinden daha geniş bir anlama sahiptir.

İşletme yöneticilerinin eğitiminde hangi amaçlar sözkonusu olabilir? Bu soruya da değişik görüş açılarından farklı cevaplar verilebilir. Biz bu soruya aşağıdaki üçlü ayırımla cevap vereceğiz. (*)

1. *Eğitim, yöneticilerin teknik maharetlerinin geliştirilmesine hizmet edebilir.* Teknik maharet, belirli bir saha ile ilgili ihtisas bilgisini, bu bilgi ile ilgili analitik kabiliyeti ve ilgili aletleri kullanabilmeyi ifade eder. Kısaca teknik maharet, bir işin nasıl yapılacağı ile ilgilidir ve bu bakımdan somut (müşahhas) bir karakter arzeder. Bu sebeple iş üzerindeki eğitim programlarının çoğu bu maharetin geliştirilmesini esas almışlardır.

Yönetici için asgari bir teknik maharetin gerekliliğine şüphe yoktur. Ancak organizasyon kademeleri yükseldikçe, yönetici dediğimiz kişilerin işle ilgileri azalmakta, daha doğrusu işi başkaları vasıtasıyla görmektedirler. Böylece araya işi yapan başka insanlar girince, yöneticinin teknik maharetinin nisbi önemi azalmakta, bundan daha çok başka maharetler aranmaktadır.

2. *Eğitim, yöneticilerin beşerî maharetlerinin geliştirilmesi amacını güdebilir.* Beşerî maharet, esas itibariyle, insanlarla çalışabilmeyi ifade etmektedir. İnsanlarla iyi geçinebilmek, onların arzu ve ihtiyaçlarını önceden anlamak ve onlarla devamlı bir haberleşme sistemi içinde bulunmak suretiyle onlara arzulararak ve isteterek iş yaptırabilmek mahareti, beşerî maharetin kapsamına girer.

Teknik maharet işin kendisi ile ilgili olduğu halde, beşerî maharet fertlerle ilgilidir. Yönetici de esas itibariyle başkaları vasıtasıyla iş gördüğüne göre, yönetici dediğimiz kişinin beşerî mahareti yüksek olmalıdır. Aksi halde organizasyonda çeşitli sürtüşme, çatışma ve huzursuzlukların doğması kaçınılmaz hale gelir. Ferdin moralini düşüren bu durumlar ise, verim düşüklüğünün önemli sebeplerindendir.

Beşerî maharet, organizasyonun her kademesi için önemlidir. Ancak aldığı kararların tesirlerinin çok geniş olması sebebiyle yöneticilerin beşerî maharetlerinin yüksek olması işletmenin bütünlüğü açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu sebeplerle eğitim programlarının amacı, yöneticilerin (bugünkü veya gelecekteki) beşerî maharetlerini yükseltmek amacını güdebilir.

3. *Eğitim, yöneticilerin kavramsal maharetlerinin geliştirilmesi ama-*

(*) Bu ayırım şu makaleden alınmıştır: Robert L. Katz, «Skills of an Effective Administrator», Harvard Business Review, Vol. 33, No. 1, January - February 1955, s. 33 - 42.

cını gödebilir. Kavramsal maharet (*), teşebbüsü bir bütün olarak görebilme maharetini ifade eder. İşletmenin çeşitli departman ve fonksiyonlarının birbirleriyle olan bağıllığını ve birindeki değişikliğin diğer kısımlar üzerine nasıl tesir ettiğini görebilme, işletme ile çevresi arasındaki münasebetleri açık ve seçik olarak değerleyebilme kabiliyetidir.

Yöneticinin verdiği bir kararın başarılı olabilmesi, kavramsal maharetinin yüksek olmasına bağlıdır. İşletme yöneticisinin aldığı kararlar bütün işletmeyi ilgilendirmektedir. Dolayısıyla karar vermeden önce, muhtemel tesirlerin iyi değerlendirilmesi gerekir. İşletmenin bir departmanı ile ilgili imiş gibi görünerek alınan bir karar, sonunda işletmenin bütün faaliyetlerine tesir ederek işletmeyi zor durumda bırakabilir. İşte kavramsal maharet, çeşitli olaylar karşısında işletmeyi bir bütün olarak görebilmek, birinci ve ikinci derecedeki sebepleri birbirinden ayırt edebilmek ve alınacak kararın bütün işletme faaliyetlerine tesirini önceden görebilmeyi ifade eder.

Eğitim programlarından çoğu yöneticilerin kavramsal maharetlerinin geliştirilmesi hedefine yönelmiştir.

D — Sonuç

İşletme yöneticilerinin eğitimini zorunlu kılan yukarıdaki sebeplerin yanında, genel olarak, çağımızın her işte *daha çok bilgiyi* gerekli kılması da, yönetici eğitiminin genel sebepleri arasında belirtilebilir.

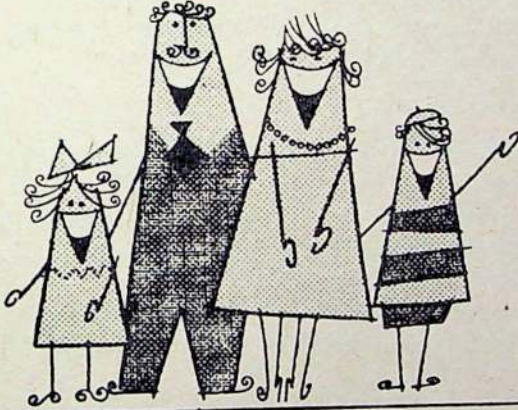
İşletmeyi yaşama ve gelişme gücü yüksek birer varlık olarak yönetebilmek için, yöneticinin gerek işletme içi gerek işletme dışı hususlarla ilgili olarak daha çok bilgiye ve maharete ihtiyacı vardır. Çağımız şartlarının hızla değişmesi (diğer sebeplerle birlikte) bugün öğrenilen bilgileri bir müddet sonra işe yaramaz hale getirmektedir. Bu olayın yöneticiler açısından ele alınması, karşımıza «yönetimde yıpranma ve yetersiz hale gelme» (managerial obsolescence) dediğimiz problemi çıkarmaktadır.

Değişen şartlara uyabilmek için her fert bilgilerini, davranışlarını kısaca kendini yenilemek zorundadır. İşletme yöneticisi için bu zorunluluk çok daha önemlidir. Çünkü yönetici, işletme adı altında toplanan belirli bir insan grubunu, tesbit edilmiş bulunan hedeflere en verimli bir şekilde ulaştırmak, işletmeyi orada çalışmaktan zevk ve huzur duyulan bir yer haline getirmek, çeşitli ekonomik dalgalanmalardan en az zararla geçirmek görevi ile yükümlüdür. Bu çetin görevin başarılmasında en büyük yardımcının eğitim olduğuna şüphe yoktur.

Böylece işletme yöneticilerinin eğitimleri ile ilgili bazı genel problemlere ana hatları ile değinmiş bulunuyoruz. Bundan sonra yönetici eğitimine nereden başlamak gerektiği üzerinde duracağız.

(*) Kavramsal maharet tabiri Prof. Dr. Kemâl Tosun tarafından «Conceptual Skill» karşılığı olarak kullanılmıştır ve biz de aynen alıyoruz.

Florürlü diş macunu



Diş etlerini kuvvetlendirir
Diş minelerini sertleştirir
Çürümeleri önler

AMERİKA'DA İKTİSADİ KONJONKTÜR VE GÜNÜN SORUNLARI (*)

Yazan: Henri J. BERNARD

Çeviren: Alp GÜRUS

Bundan önceki bir makalede (**) Amerika'da resesyon (ekonomik durgunluk) olmayacağını belirtmiştik. Bu kanaatimiz şu üç müşahedeye dayanmaktaydı: endüstri işletmelerinde yatırım kararları hakkında yapılan sondajlar, bunların sermaye harcamalarında önemli bir artış gösteriyordu; kamu harcamaları artmakta devam ediyordu; ücretlerdeki artış temposu halkın tüketimini artıracak şekilde geliyordu. Bu tarihten itibaren, Wall Street Borsasında büyük bir düşme meydana geldi. Bu düşüş, tüm Amerikan ekonomisinde yeni bir durumun ortaya çıkmasına sebep oldu.

İşletmelerin Harcamaları

Mayıs 1970 ayı içinde yatırımların sadece mutlak değerinin değil, fakat bunların finansman şeklinin bilinmesi amacıyla işletmeler üzerinde yeni bir sondaj yapmış bulunuyoruz. Aldığımız cevaplar, gerçekleştirilen yatırımların üçte birini kapsadığından endüstrinin tümünü temsil edici bir nitelik taşımaktadır. Bu sondajdan şu sonuçlar çıkmaktadır:

— Şubat ve Mayıs ayları arasında yatırım tahminleri dramatik bir değişim göstermemiş, 1969 yılına göre öngörülen % 10 oranındaki artış seviyesinde kalmıştır;

—1970 yılında otofinansman 1969'un seviyesinde olmuştur;

— Dış finansman kaynaklarına müracaat, 1969'a göre büyük ölçüde (takriben % 18) artmıştır;

— Sanayiciler uzun süreli borçlanmalara giderek kısa süreli borçlarını ödemeye çalışmışlardır.

Bu sonuçlar şunu açıkça ortaya koymaktadır: Amerikan ekonomisindeki mevcut likidite eksikliği sebebiyle sermaye talebi karşılanamamaktadır. Dolayısıyla yatırım harcamalarındaki artış % 10 değil fakat % 6-8 civarında olacaktır.

Özel Tüketim

Wall Street Borsasındaki düşüş, tahminen yirmi beş milyon kişiyi etkilemiştir. Fertlerin uğradığı zararların, henüz tamamıyla bilinmeyen sebepler dolayısıyla, tüketim harcamalarını daraltacağı anlaşılmaktadır. Şimdiden lüks malların satışında bir düşüş başlamıştır; halen ülkede hüküm süren itimat krizi devam ettiği takdirde, tüketiciler menkul kıymetler satışından uğramış oldukları zararları giderebilmek için yavaş yavaş piyasadan çekilerek tüke-

(*) La Banque Dergisinin Temmuz - Ağustos 1970 sayısından çevrilmiştir.

(**) La Banque'in 284. sayısı.

tim harcamalarını kısma cihetine gidebilirler. Bugün böyle bir durum mevcut değilse de yakın bir gelecekte ortaya çıkabilir. Yıl başından buyana perakende satış istatistikleri, cârî fiyatlarla, takriben % 2 oranında bir artış göstermektedir. Şu halde, miktar olarak hafif bir alçalış vardır. Tüketiciler bekleme devresinde bulunmaktadır, gelecek hafta ve aylarda davranışlarının ne olacağını bugünden kestirmek mümkün değildir.

Kamu Harcamaları

Hazırlanan Devlet bütçesinde bir fazlalık öngörüldüğü halde, bütçe direktörü, son olarak, vergi gelirlerinin çok iyimser tahmin edilmesi yüzünden bunun açığa dönüşeceğini kabul etmiştir. Bütçe açığı, 1970 mali yılında (1 Temmuz 1969 - 30 Haziran 1970) 3 ilâ 5 milyar raddelerinde olacaktır. Bu rakama çeşitli hükümet kuruluşlarının finansman ihtiyacı da eklendiği takdirde, kamu sektörünün borçlanma talepleri 13 ilâ 15 milyar dolar civarına yükselecektir. Bu rakamlar, sermaye piyasasında meydana gelecek gerginliği işaret etmektedir.

Para Politikası

Amerikan malî krizi, zorunlu finansman imkânlarının sağlanabilmesi için Hazineye yeni problemler çıkarmıştır. Federal Reserve Bank son günlerde Hazinesinin borç talebini karşılamak zorunluluğunda kalmıştır. Bu yüzden para hacminde % 9 oranında ani bir artış meydana gelmiştir. Bu muamele, Hazinesinin bonolarını satmasını imkânsız hale getirecek olan malî bir paniğin önlenmesi için zorunlu görülmüştür. Buna benzer durumların gelecekte de tekrür etmesi pekâlâ mümkündür. Halbuki yetkililer bugüne kadar, para hacminde % 4 oranında ılımlı bir artışa razı olmakta idiler, kısa süreli zorunluluklar gelecek aylarda bahis konusu para artışlarının daha da şiddetleneceğini işaret etmektedir.

Sonuç

Amerika ekonomisi: kelimenin teknik anlamıyla, bir resesyon (durgunluk) devresine girmiş sayılmaz. Ancak bir resesyon tehlikesi gittikçe büyümektedir. Yatırım hacmindeki artış daima gelişme ile sonuçlanmaktadır. Bugün için problem finansman ihtiyaçlarının ne şekilde karşılanacağını bilimsesidir. İkinci değişken, tüketicilerin durumudur; bunların eğilimi henüz belirsizdir; tüketimde ortaya çıkacak herhangi bir daralma, gelişmeyi imkânsız bir hale sokacaktır. Nihayet, bütçe açık verdiğiinden, kamu finansman ihtiyacı yüksek seviyede kalacaktır. Eğer bugünkü durum kötüleşmekte devam ederse, ortaya çıkacak olan resesyon, enflasyonu durduracak ve faiz hadlerini düşürecektir. Buna karşılık, durum aynen devam eder veya gelişme safhasına dönüşürse, fiyatlar hızlı bir tempoyla artmakta devam edecek ve faiz hadleri bugün rekor seviyelerinde kalacaktır. Bu iki durum arasında bir tercih yapılması, bize, şimdilik, mümkün görülmemektedir.



MUHASEBE ve HESAP
MAKİNALARI



YAZI ve HESAP MAKİNALARI



YAZAR KASALARI

SATIŞ ORGANİZASYON BAKIM

BÜROMAKİNA

TİCARET VE SANAYİ LIMITED ŞİRKETİ

Meclisi Meb'usan Caddesi, 551

Türker Han

FINDIKLI — İSTANBUL

Telefon: 44 21 19 - 49 77 81

TAŞRA TEŞKİLATI

Ankara:

Sümer Sokak No.7/4
Yenişehir
Tel:12 83 10

İzmir:

Fevzipaşa Bulvarı 13
Banco Di Roma üstü
No: 201 - 202
Tel: 33 273

Adana:

Abidin Paşa Cad.
10. Sokak No: 119
Tel: 64 15

BANKA TEMİNAT VE KEFALET MEKTUPLARI

Emel TAŞÖZ

(T.C. Ziraat Bankası İzmir Şubesi
Müdür Muavini)

3 Ekim 1969/13317 sayılı Resmî Gazetede, borç ile doğrudan ilgili bulunmayan kişilerle yapılan anlaşmaya dayanılarak verilmiş banka teminat ve kefalet mektuplarının hukuki mahiyetleri hakkında içtihadı birleştirme kararı yayınlanmıştır. Tatbikatta çok karşılaşılan ve halen adli merciler önünde çözüm bekleyen anlaşmazlıkların neticelenmesini sağlayacak bu kararın kısa bir incelemesini yapmak istiyoruz.

I — *Olayın İzahı* : Olay, geçici olarak yurda ithâl edilmiş mallar sebebiyle Gümrük İdaresine hitaben: «malın muayyen müddet sonunda yeniden ihraç olunmaması halinde tahakkuk ettirilecek gümrük vergisi ile sair vergi ve resimlerin banka tarafından ödeneceğine» dair verilen kefalet mektupları ile ilgilidir. Bu kefalet mektupları banka ile kredi anlaşması yapmış olan şahıstan başka ve kendisi ile hiç bir akli münasebet bulunmayan ithalâtçı lehine tanzim edilmektedir. Mesele, «malın ihraç olunmaması sebebiyle, Gümrük İdaresinin isteği üzerine, banka taahhüt ettiği parayı ödedikten sonra, kendisine karşı akden sorumlu olan müşterisini bırakarak, mektubun kefalet niteliğinde olduğunu ve bu sebeple kanunî halefiyet ve ondan doğan rücu hakkını ileri sürerek lehine mektup tanzim edilen muvakkat ithalâtçıdan bu paranın tahsil için aleyhlerine davâ açıldığı, İzmir Ticaret Mahkemesinin böyle bir davayı red ve İstanbul Ticaret Mahkemesinin ise kabul ederek ona göre karar verdikleri ve Yargıtay Ticaret Dairesinin dahi birbirine aykırı bu iki kararı onadığı ve ortada içtihat farklılığının mevcut olduğu...» için ortaya çıkmış bulunmaktadır.

II — *İçtihadı Birleştirme Kararı*: Karar «geçici olarak ithâl edilmesinden ötürü ertelenen gümrük vergi ve resimlerinin temini için başka kişilerin akdettikleri kredi ve kontrgaranti mukavelenamelerine dayanarak bankaların, ithalâtçı - vergi mükellefi - üçüncü şahıs lehine Gümrük idaresine hitaben verdikleri kefalet mektubunun mahiyet itibarıyla B.K. nun 110. maddesinde yazılı «üçüncü şahsın fiilini taahhüt» niteliğinde bir garanti akdi olduğu ve bu sebeple esas borçluya (fiili taahhüt edilen ithalâtçı) bankanın rücu edemeyeceği...» şeklindedir.

III — *A) Olayın Tahlihi* : Karar konusu olay, genellikle ihracatçı firmaların durumuyla ilgili bulunmaktadır. Bilindiği gibi yürürlükte bulunan 1949 tarihli Gümrük Kanununun 24. maddesinde belirtilen maksatlarla (işçilik görmek, ambalaj maddesi olarak kullanılmak, tecrübe ve muayene edilmek gibi) ve ilgili bakanlıklardan önceden izin alınarak bir kısım yabancı

menşeli eşyanın tekrar ihraç edilmek üzere ithali yapılmaktadır. Mezkûr kanunun 1. maddesinde: «T.C. Gümrük hattından geçen veya eşya geçiren her şahıs, gümrük kanun ve nizamlarına uymakla mükelleftir. Bu mükellefiyet, gümrüğün tahsil edeceği vergi, resim ve ücretleri ödemek veya teminata bağlamaktır.» şeklinde bir hüküm ortaya koymuştur. Mükellefiyetin teminata bağlanması, geçici kabul müessesesinin tatbikatıyla ilgilidir. Filhakika 1970 yılına ait ithalât rejimi kararının 18. maddesi «gümrük kanununa göre memleketimizde tamamlayıcı veya değerlendirci az veya çok bir işçilik görmek üzere muvakkaten ithal edilecek maddelerle ilgili esasların Ticaret, Maliye, Gümrük - Tekel ve Sanayi Bakanlıklarınca tesbit ve ilân olunacağını» belirtmekte ve buna paralel şekilde gümrük kanununun 23. maddesi ise: «geçici mahiyette ithal edilip muayyen süreler sonunda tekrar yurt dışına çıkarılacak yabancı eşyanın vergileri teminata bağlanır» esasını koymaktadır. Tatbikatta bu esas; bankaların ithalâtçı firma lehine gümrük idaresine hitaben verdikleri kefâlet mektupları ile yerine getirilmektedir.

Öte yandan geçici kabul yolu ile getirilen vasıtalarla, mal ve eşyaların gümrük mevzuatında tesbit edilen müddetler içerisinde yurt dışına çıkarılması gerektiğinden, bunu teminen, eşyaların yurda girişi sırasında malı getiren şahıstan gümrük idaresince bir taahhütname de alınmaktadır. Süresi içinde mezkûr eşyaların ihracı gerçekleşmediği takdirde uygulanacak müeyyideler ayrıca belirtilmiştir:

a) Memlekete geçici olarak sokulan, vergileri nakitten gayri şekilde teminata bağlanmış olup süresi içinde zorlayıcı sebepler olmamasına rağmen yurt dışı edilmeyen eşya'ya tereddübeden vergi ve resimlere ilâveten teminatın verildiği tarihten başlamak üzere faiz ve gecikme zammı tahsil edilir. (Gümrük Kanunu Md. 24).

b) Süresi içinde zorlayıcı sebepler dışında yurt dışı edilmeyen eşyaya ait teminat irat kaydedilir. Ve ithalâtçıdan alınan taahhütname de takibat icrası için ilgili mercilere gönderilir. (1967/12613 sayılı yönetmelik Md. 6).

Böylece sıkı esaslara bağlanan geçici kabul yolu muameleleri, bankaları daha çok, yukarda bahsettiğimiz gibi ithalâtçıların gümrük idarelerine karşı yükledikleri malî mükellefiyetlere kefâlet sebebiyle ilgilendirmektedir. Bankalar, bahsedilen mektupları: 1 — Kredili müşterileri lehine, veya 2 — Kredili müşteri olmayan ithalâtçı lehine, fakat müşteri bulunan kimselerin kontrgarantisine dayanarak vermektedirler. Her iki halde de mektup tutarı meblâğ, müşterinin banka nezdindeki kredilerinden bloke ve komisyonları da kendilerinden tahsil edilmektedir. Diğer yönden gümrük kanunu muvacehesinde bankaların mes'uliyetleri bakımından değişen bir şey yoktur. Çünkü, E. No: 1966/1568 ve K. No. 1966/2625 sayılı içtihat kararında belirtildiği gibi: «Memlekete geçici olarak girecek yabancı eşyanın gümrük vergilerinden ve

kanunî faizinden esas sorumlu ithalâtçıdır. Eşyanın vergilerini karşılamak üzere teminat mektubu vermiş olan bankanın sorumluluğu ise verilen mektupla sınırlıdır.»

İhracatçıların mevzuumuzla ilgili mektup talepleri son yıllarda çok artmıştır. Bu muamelelerde banka kasalarından nakit çıkmayı ve komisyon da alınmakta olması, genellikle kredi müesseselerini mektup lehdarları hakkında esaslı bir istihbarat yapmadan, bu konudaki işlemlerini ihtiyatsızca genişletmek yoluna götürmüştür. Fakat her kredide olduğu gibi kefâlet mektuplarında da bir riskin mevcudiyeti muhakkaktır. Bunu asgarî hadde indirebilmek için mektupla ilgili firmaların objektif ve subjektif kredi değerlilikleri üzerinde önemle durulmalıdır.

Muvakkat ithâl konusunda daha bir çok husus bulunmakla beraber teferuatla alâkalı olduklarından bunlara temas edilmemiştir.

B) İctihadı Birleştirme Kararının Tahlihi: Kararın gerekçesinde açıklandığı gibi; mektup veren bankanın durumunun «kefâlet» veya «üçüncü şahsın fiilini taahhüt» mü olduğu hususunda mevzuatımızda tam bir açıklık bulunmamaktadır. Bilindiği üzere borçlar kanununda «başkasının fiilini taahhüt» 110. ve «kefâlet» konusu da 483-503. maddelerde izah edilmiştir. Bunlar, genel bir anlam ifade eden «şahsî teminat akitleri» nin bölümüdür. Bu iki mevzuu şöyle özetleyebiliriz: başkasının fiilini taahhütte, borçlu şekil mecburiyeti olmaksızın üçüncü şahsın fiilinden bağımsız sorumludur. Taahhüdün yerine getirilmemesi halinde tazminat (zarar-ziyan) ödenir. Önemli olan, böyle bir muamelede aslî ve müstakil borç münasebeti doğmasıdır. Kefâletde ise durum farklıdır. Kefâlet veren, sorumlu olduğu meblâğı göstermek suretiyle yazılı şekle de riayet ederek bir akit yapar. Neticede zarar ve ziyân ödemekle değil, fakat taahhüt edilen fiil ve hareketi yerine getirmekle mükelleftir. Diğer bir ifade ile, fer'î mahiyette borç meydana gelmektedir ki, asıl borç geçerli sayılmıyorsa, verilen kefâlet de muteber olamaz.

Bu şekilde hem «başkasının fiilini taahhüt» ve hem de «kefâlet» müessesesinin unsurlarına sahip olan (şöyleki: borçlu, kendi fiilini değil fakat 3. bir şahsın fiilini taahhüt ederek şahsen teminat vermiştir. Kefâlet mektupları yazılı şekle tabidir. Alacak, asıl borçluya muaccel olmadan kefile karşı da muaccel olmaz. Ve asıl borçlu akdin taraflarından değildir.) kefâlet mektuplarını hukuk müellifleri, kendi görüş açıları muvacehesinde, farklı şekillerde mütalâa etmektedirler. Kanaatımızca ihtilâfa sebebiyet veren hususlardan birisi borçlar kanununda «garanti akti» nin tam olarak ifade edilmemesidir. Mektuplarda genellikle «... bankamızın müşterek borçlu ve müteselsil kefil sıfatı ile taahhütte bulunduğu» ibaresi bilhassa zikredilmektedir. Yani banka, mektupdaki şartlara ithalâtçı firma tarafından uyulmaması halinde, yüklenilen meblâğı kefil sıfatıyla ödemeyi üzerine almıştır. Her ne kadar taahhütname banka ve kredili müşterisi arasında tanzim edilmiş ise de arada zımnen bir temsil müessesesinin varlığından bahsedilebilir. Çünkü mektubu isteyen

kimse, krediyi kullanan değildir. Sadece aracılık yapmıştır. Bu sebeple mantıken anlaşmanın ithalâtçı ile banka arasında akdedilmiş olduğunu kabul etmek zorunluluğu vardır. Fakat fiiliyatta böyle yapılmamasının muhtelif sebepleri bulunabilir. (İthalâtçı, banka nezdinde kullanabileceği hiç veya yeter derecede kredisi bulunmadığından, başka bir kimsenin kontrgarantisi ile gerekli olan mektubu temin yoluna gitmiştir.) Burada 3 tarafın - ithalâtçı, banka, kontrgaranti veren - karşılıklı ve birbirine uygun rıza beyanları vardır. İthalâtçı, bankanın kendi lehine kefâlet mektubu verdiğini, açıkça bilmektedir. Ve mektuptan bizzat kendisi istifade etmiştir. Kanaatimizce bankalar yönünden borçlunun (ithalâtçı) kendisi «aslı», şahsî teminat ve kontrgaranti veren kimse de «munzam şahsî teminat» dır. Bankanın buradaki rolü, borca teminat kazandırmaktadır. Kefâlet mektubu vermek bir kredi işlemidir. Bankaların kredi işlemleri ticarî muamele sayıldığından, bunların yüklendikleri hukukî vecibeyi de «kefâlet» kabul etmeliyiz. Çünkü kefâlet umumiyetle ticarî mahiyette teminatı ifade eder. Bu sebeple banka taahhüt ederek gümrük idaresine ödediği meblâğı, bilâhare lehdardan tahsil yoluna gidebilir.

Yukarıda açıklandığı üzere sözünü ettiğimiz içtihat kararı, teminat mektubu işlemlerinde bankaları daha ağır vecibeler altına koyacak mahiyettedir.



1868 - 1970

ASIRLIK TECROBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
ZENGİN İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

ASIRLIK TASARRUF BANKASI

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basım: 60604)



Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmiş

JAWA

markasını taşıır.

MODELLER
JAWA 350
JAWA 350
DS TOTAL JAWA
CZ 1.25
STADION - Yarım baggir pasatlı



HAVADA JET KARADA JAWA

COL VEDER PARÇA (TİMALI NERVİS)



ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

Yıkıcı ve tahribatıcıdır. ÇELİK MOTOR Ticaret Ltd. Şti. Sıhhiyet Gar. Kurumu 217. Tel. 27 34 82 22 87 / 2. Telp. 211 5000 512 No.

siz de
ev sahibi
olabilirsiniz



tasarruflarınızı
devamlı olarak

t.c. ziraat bankasında

toplamayı
unutmayınız.